

**BIJLAGE 1 BIJ HET EINDRAPPORT VAN DE
PROJECTORGANISATIE KUNSTVAKONDERWIJS
SECTOR PROFIELEN BEROEPSPROFIELEN EN
STARTKWALIFICATIES
1H ZORG VOOR EN ONGANG MET HET ROEREND
CULTUREEL ERFGOED**

Aanzet tot beroepsprofielen in de sfeer van de zorg voor en de omgang met het roerend cultureel erfgoed

BOEKMAN*stichting*

Studiecentrum voor kunst, cultuur en beleid

Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
telefoon bibliotheek 020-624 37 39
fax 020-638 52 39
e-mail e.boekman@inter.NL.net

De uitleentermijn bedraagt 4 weken. Verlenging met 4 weken is mogelijk, tenzij de publikatie inmiddels is gereserveerd.

De uitleentermijn is verstreken op:

--	--	--

Inhoudsopgave

Boekmanstichting · Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 3243739

Inleiding

1. De sector
 - 1.1 Beschrijving
 - 1.2 Inperking
 - 1.3 Verwachte ontwikkelingen
2. Afbakening: kerntaken
 - 2.1 Historisch perspectief
 - 2.2 Kerntaken
3. Kerntaken
4. Beroepen in relatie tot de kerntaken
 - 4.1 Kerntaken en beroepen
 - 4.2 Welke beroepen?
 - 4.3 Beroepsprofielen
5. Uitwerking van enkele beroepen
 - 5.1 Conservator
 - 5.1.1 Definitie
 - 5.1.2 Wettelijk kader
 - 5.1.3 Inhoud
 - 5.1.4 Basis- en specifieke startkwalificaties
 - 5.1.5 Specialismen
 - 5.1.6 Ontwikkelingen
 - 5.2 Restaurator
 - 5.2.1 Definitie
 - 5.2.2 Wettelijk kader
 - 5.2.3 Inhoud
 - 5.2.4 Basis- en specifieke startkwalificaties
 - 5.2.5 Specialismen
 - 5.2.6 Ontwikkelingen
 - 5.3 Collectiebeheerder
 - 5.3.1 Definitie
 - 5.3.2 Wettelijk kader
 - 5.3.3 Inhoud
 - 5.3.4 Basis- en specifieke startkwalificaties
 - 5.3.5 Specialismen
 - 5.3.6 Ontwikkelingen
 - 5.4 Registrator
 - 5.4.1 Definitie
 - 5.4.2 Wettelijk kader
 - 5.4.3 Inhoud
 - 5.4.4 Basis- en specifieke startkwalificaties
 - 5.4.5 Specialismen
 - 5.4.6 Ontwikkelingen

- 5.5 Educator
 - 5.5.1 Definitie
 - 5.5.2 Wettelijk kader
 - 5.5.3 Inhoud
 - 5.5.4 Basis- en specifieke startkwalificaties
 - 5.5.5 Specialismen
 - 5.5.6 Ontwikkelingen
- 5.6 Tentoonstellingscoördinator
 - 5.6.1 Definitie
 - 5.6.2 Wettelijk kader
 - 5.6.3 Inhoud
 - 5.6.4 Basis- en specifieke startkwalificaties
 - 5.6.5 Specialismen
 - 5.6.6 Ontwikkelingen

6. Literatuur

Inleiding

In het navolgende rapport willen de Reinwardt Academie (RA), de Afdeling Opleidingen van het Instituut Collectie Nederland (ICN) en de Opleiding tot Restaurator van Schilderijen en Beschilderde Objecten (SRAL), op verzoek van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs, een omschrijvingen geven van de voor hun opleidingen relevante beroepsprofielen in de sfeer van de zorg voor en de omgang met het roerend cultureel erfgoed.

De Reinwardt Academie werd in 1976 opgericht en is sinds 1987 als Faculteit Museologie onderdeel van de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten. De academie verzorgt een vierjarig curriculum op HBO-niveau voor toekomstige medewerkers van cultuurbeherende instellingen. De afstudeerrichtingen richten zich op het behoud en beheer van collecties en op communicatieve aspecten van het werk in deze instellingen. De Reinwardt Academie verzorgt tevens een postdoctoraal Master's Degree Programme in Museology.

De Opleiding Restauratoren werd in 1978 opgericht en is sinds 1997 als Afdeling Opleidingen onderdeel van het Instituut Collectie Nederland. De opleiding leidt in een vierjarig curriculum toekomstige restauratoren op in de disciplines boek & papier, textiel, glas & keramiek, meubelen en metaal.

De Opleiding tot Restaurator van Schilderijen en Beschilderde Objecten werd opgericht in 1990 en is onderdeel van de Stichting Restauratie Atelier Limburg. De opleiding heeft een postacademische instroom en leidt in een vijfjarig curriculum restauratoren op in de disciplines schilderijen, moderne kunst en historische binnenruimtes. Het diploma wordt uitgereikt door het Instituut Collectie Nederland, dat ook een deel van de financiering van de opleiding voor zijn rekening neemt.

In Hoofdstuk 1 van het rapport wordt een beeld geschetst van het werkveld en wordt een kader gegeven voor de keuzes die gemaakt zijn bij de verdere uitwerking van de beroepsprofielen. De conclusie is dat taken makkelijker en eenduidiger te definiëren zijn dan beroepen. Enigszins provocerend zou men kunnen stellen dat er in de sfeer van de zorg voor en de omgang met het roerend cultureel erfgoed, op de restaurator na, eigenlijk geen specifieke beroepen bestaan. Deze problematiek wordt besproken in Hoofdstuk 2. Aangezien de taken makkelijker te definiëren zijn wordt in Hoofdstuk 3 eerst een algemeen overzicht gegeven van de kerntaken. Daarna wordt, in Hoofdstuk 4, besproken hoe deze taken vertaald kunnen worden in beroepsprofielen. In Hoofdstuk 5 worden dan tenslotte enkele profielen uitgewerkt die representatief zijn voor het werkveld en relevant voor de onderhavige opleidingen.

Behalve voor wat betreft het beroepsprofiel restaurator bestaan er geen kant-en-klare modellen. In het buitenland kiest men voor een andere benadering. Bijvoorbeeld in Groot-Brittannië en Canada heeft men taken en competenties betreffende het museale werkveld in kaart gebracht. In Groot-Brittannië zijn door het Museum Training Institute voor de museale sector "National Vocational Qualifications" vastgesteld. Er wordt niet gesproken over beroepen maar over taakgebieden ("elements" verenigd in "units"). Voor iedere "unit" worden kennis en vaardigheden vastgesteld, waarbij tevens wordt aangegeven hoe deze getoetst kunnen worden. Een opsomming van taken en competenties is te vinden in MTI's *Standards of Occupational Competence* (1995). De Canadian Museums Association heeft eveneens in het begin van de jaren 90 een vergelijkbare systematiek uitgewerkt. De systematiek is samengevat in de brochure *The workforce of the future* (1997). Ook hier is geen sprake van beroepen, maar net als in Groot-Brittannië wel van taken ("functional areas"). In het rapport *Profiles for functional competencies* (1998) worden vereiste kennis en vaardigheden per taak in detail uitgewerkt.

In het rapport is zo veel mogelijk uit gegaan van de huidige toestand, met een schuin oog naar de toekomst. De profielen zijn vooral beschrijvend en niet normatief, maar duidelijk geschreven vanuit het perspectief van de betrokken opleidingen. Hoewel het rapport is geschreven naar aanleiding van het verzoek van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs, is de hoop dat de profielen niet alleen een leidraad zullen zijn bij het uitwerken van de eindtermen van onze respectievelijke opleidingen, maar dat zij ook een bijdrage kunnen leveren aan een - nog te voeren - brede discussie in het werkveld over professionaliteit en professionalisering.

Amsterdam, maart 1999

1. De sector

1.1 Beschrijving

In musea, archieven, bibliotheken en diverse andere instellingen op het gebied van wetenschap en techniek wordt de materiële erfenis beheerd die in de loop der eeuwen is verzameld. Deze instellingen hebben de doelstelling om de materiële getuigenissen van de mens en zijn omgeving te verwerven, behouden, wetenschappelijk te onderzoeken, te presenteren en hierover te informeren voor doeleinden van studie, educatie en genoegen¹. De rijke culturele geschiedenis van dit land brengt met zich mee dat er grote behoefte is aan kennis en vaardigheden op gebieden die voortvloeien uit voornoemde doelstelling.

De zorg voor het erfgoed heeft zich sinds de negentiende eeuw sterk geïnstitutionaliseerd en geprofessionaliseerd. Kenmerkend in dit proces is het ontstaan van sterk gescheiden tradities rond bepaalde categorieën erfgoed. Die gescheiden tradities zijn zichtbaar in de nationale en internationale infrastructuur betreffende overheidsbeleid, wetgeving, belangenorganisaties, beroepsorganisaties en opleidingen. Zo onderscheidt men doorgaans de volgende sectoren:

- Musea
- Archieven
- Bibliotheken
- Monumentenzorg
- Archeologisch bodemarchief
- Natuurbehoud
- Planten- en dierentuinen

De eigenheid van iedere sector berust op specifieke combinaties van vormen van verwerven, behouden, wetenschappelijk onderzoeken en presenteren. Los van de specifieke combinatie blijken bepaalde activiteiten sterk overeen te komen. Sommige beroepsprofielen zijn dan ook niet exclusief aan één sector gebonden. Educatie is daarvan een goed voorbeeld. Educatoren in musea, in de monumentenzorg en in planten- en dierentuinen maken gebruik van grotendeels de zelfde methoden en technieken. Een ander voorbeeld is de specialisatie papierrestauratie die voorkomt binnen musea, archieven, bibliotheken en die zich wat betreft behoud van behangels zelfs uitstrekt tot de monumentenzorg.

Samengevat kan echter worden gesteld dat de sector 'de zorg voor en de omgang met het erfgoed' geen eenheid is². De sector valt uiteen in een aantal deelsectoren met eigen tradities wat betreft professionalisering. Er is geen gezamenlijk gedragen professionele identiteit. Met andere woorden, er is niet zo iets als een hoofdberoep.

1.2 Inperking

Hoewel er in principe ten aanzien van de (deel)taken een grote mate van overeenkomst is tussen genoemde (deel)sectoren, is het praktisch onmogelijk een aantal standaard beroepsprofielen op te stellen die gelden voor alle (deel)sectoren. In het vervolg van het rapport zal de nadruk liggen op de zorg voor en het omgaan met het roerend cultureel erfgoed. Op institutioneel niveau gaat het dan met name om musea, archieven en bibliotheken. Bij de uitwerking van de beroepsprofielen zal het echter vooral om musea gaan. Daarbij moet het volgende worden opgemerkt.

¹ Afgeleid van de ICOM-definitie: 'Een museum is een permanente instelling, in dienst van de gemeenschap en haar ontwikkeling, toegankelijk voor het publiek, niet gericht op het maken van winst, die de materiële getuigenissen van de mens en zijn omgeving verwerft, behoudt, wetenschappelijk onderzoekt, presenteert en hierover informeert voor doeleinden van studie, educatie en genoegen.

² Er is zelfs geen overkoepelende term beschikbaar. Vandaar de wat krampachtige formulering.

Musea, archieven en bibliotheken kennen hun eigen opleidingen, zowel op HBO- als op universitair niveau. De Reinwardt Academie is begonnen als opleiding voor museummedewerker. Inmiddels zien we dat afgestudeerden van de Reinwardt Academie komen te werken als, bijvoorbeeld, tentoonstellingsmedewerker in bibliotheken en archieven. Afgestudeerden van bibliotheekopleidingen zien we terechtkomen bij musea als registrator. Tussen de sectoren als zodanig bestaat echter geen contact over het vergelijken van beroepsprofielen en -kwalificaties. Een en ander geldt echter niet voor het taakgebied restauratie. De discussie over beroepsprofielen en beroepskwalificaties heeft zich in feite nooit beperkt tot één (deel)sector. De Afdeling Opleidingen van het ICN en de Opleiding tot Restaurator van Schilderijen en Beschilderde Objecten richten zich dan ook niet op een bepaalde (deel)sector. In het vervolg van dit rapport gaat het wanneer sprake is van restauratie steeds om het hele veld van roerend cultureel erfgoed en voor een deel zelfs onroerende monumenten.

1.3 Verwachte ontwikkelingen

Het veld van de 'zorg voor en omgang met het roerend cultureel erfgoed' is sterk in beweging. Er is sprake van een samengaan tussen een interne dynamiek (professionalisering en specialisatie) en invloed van buiten af (overheidsbeleid e.d.). Een en ander uit zich in de volgende ontwikkelingen.

- De sectoren bewegen zich naar elkaar toe. Op allerlei fronten worden initiatieven genomen om te komen tot samenwerking en afstemming.
- De zorg voor het erfgoed is onderhevig aan schaalvergroting. Afwegingskaders (wat betreft collectiebeleid) verschuiven van object naar collectie, van institutioneel naar nationaal ("Collectie Nederland"), van nationaal naar internationaal.
- Er komt steeds meer nadruk op preventieve zorg.
- Er is sprake van voortschrijdende professionalisering op allerlei terrein. Deze professionalisering gaat vaak gepaard met specialisatie, maar gelijktijdig betekent professionalisering ook dat men zich sterker bewust wordt van een algemene, gedeelde verantwoordelijkheid.
- Professionaliteit wordt in toenemende mate getoetst aan nationale of zelfs internationale gedragscodes en normeringssystemen. Op institutioneel niveau wordt steeds meer geprobeerd prestaties meetbaar te maken ("performance measurement").
- Vormen van verzelfstandiging ("privatisering") leiden tot verandering in het management. Ook financieringsstructuren veranderen. Fondswerving wordt steeds belangrijker.
- In toenemende mate zal werk worden uitbesteed. Dat heeft gevolgen voor de interne structuur van een instelling, maar heeft ook gevolgen voor de visie op professionaliteit. Een toenemend aantal professionals zal zich zelfstandig vestigen.
- Naast het beheer van objecten en collecties wordt het informatiebeheer steeds belangrijker. Ontwikkelingen op het gebied van informatie- en communicatietechnologie bieden nieuwe mogelijkheden, maar stellen ook andere eisen aan professionaliteit.

2. Afbakening: kerntaken

2.1 Historisch perspectief

Het aangeven van de hoofdberoepen in deze sector is geen eenvoudige zaak. De professionalisering binnen de sector beheer en behoud van het roerend cultureel erfgoed vertoont verschillende patronen. In de eerste plaats zijn er twee duidelijke fases in de ontwikkeling te herkennen. In de eerste fase is de professionalisering sterk collectiebepaald. Professionaliteit wordt gedefinieerd vanuit de collectiegerelateerde wetenschappelijke disciplines en vanuit het materiaal. Het gaat hierbij respectievelijk om de beroepsprofielen conservator en restaurator. In de museale sfeer zijn dit de "oude beroepen". Specialisatie is op basis van respectievelijk wetenschappelijke discipline en materiaal. Men is "conservator kunstnijverheid" of "restaurator glas". In Nederland bestaat overigens geen instituut voor de opleiding voor conservator, wel voor restaurator.

De tweede fase in de professionalisering is gebaseerd op het uiteenvallen van het klassieke "curatorship" (het geheel van taken van de conservator) in functionele eenheden, zoals educatie, tentoonstellingsbouw, registratie en conservering. Dit gaat gepaard met een differentiëring naar opleidingsniveau: mbo, hbo en universitair. Was de klassieke conservator per definitie wetenschappelijk geschoold, de educator, tentoonstellingscoördinator, registrator en collectiebeheerder ("collectiebeheerder") zijn dat vaak niet. De "new professionals" gaan zich vrij snel organiseren in nationale en internationale verbanden. Er komen eigen gedragscodes, eigen tijdschriften en eigen opleidingen. Aangezien de nieuwe specialisaties niet gebaseerd zijn op differentiatie naar wetenschapsgebied of materiaal, doorbreekt de nieuwe infrastructuur de oude, maar vervangt deze niet. Het gevolg is dat in de discussie over beroepsprofielen nog steeds uitgegaan wordt van twee soorten logica.

Een ander patroon ten aanzien van de professionalisering van het beheer en behoud van het roerend cultureel erfgoed is de omslag van interne specialisatie naar rationalisering en externe specialisatie. Bovengenoemde tweede fase leidde tot uitgesplitste, functiegerichte organisaties. Rationalisering in de bedrijfsvoering leidde tot de geleidelijke loskoppeling van functie en functionarissen. Het gevolg is een onduidelijke situatie rond functieaanduiding, zeker als we dit in internationaal perspectief bezien. Een Nederlandse "conservator" doet absoluut niet het zelfde als een Amerikaanse "conservator"³. De Nederlandse "preparateur" zal nooit solliciteren op een Amerikaanse personeelsadvertenties waarin gevraagd wordt om een "preparator"⁴. Hoewel Nederlandse "registratoren" en Amerikaanse "registrars", in tegenstelling tot hun eerder genoemde collega's, lid zijn van de zelfde internationale organisaties, zijn hun verantwoordelijkheden (tot spijt van de Nederlandse registratoren) niet gelijk te stellen⁵.

Tenslotte zien we het algemene beeld dat beroepsopleidingen strikt gedefinieerde institutionele kaders loslaten. De Opleiding Restauratoren leidt geen restauratoren op die alleen in en voor musea werken. De Reinwardt Academie, opgezet als museumopleiding, profileert zich graag als *museologische* opleiding, hetgeen een breder institutioneel spectrum impliceert. Ook recentere opleidingen (hbo en universitair) tonen zich weinig museumspecifiek door zich te richten op cultuureducatie en cultuurmanagement in het algemeen.

Er is totnogtoe in Nederland noch vanuit het werkveld zelf, noch vanuit de overheid, en noch vanuit de opleidingen een sterke wens geuit om beroepsprofielen vast te leggen, met uitzondering van de

³ 'Conservator' in het Nederlands is het zelfde als 'curator' in het Engels. 'Conservator' in het Engels moet in het Nederlands vertaald als 'restaurator'.

⁴ Een Nederlandse 'preparateur' houdt zich bezig met het opzetten van dieren en het prepareren van skeletten. Een Amerikaanse 'preparator' doet voorbereidend werk voor tentoonstellingen, stelt panelen, maakt vitrines, maakt standaards en ophangsystemen, enz.

⁵ In de Verenigde Staten omvat het takenpakket van een registrator niet alleen registratie in engere zin, maar ook zaken als depotbeheer, tot 'zelfs' een deel van de preventieve conservering.

restauratoren. Mede omdat restauratoren niet exclusief verbonden zijn met één type instituut, spelen daar belangenverenigingen een doorslaggevende rol in de definitie van het beroep. Door de disciplinaire fragmentatie is het daarentegen conservatoren nooit gelukt een eigen belangenvereniging te organiseren. Dit is overigens ook nooit geprobeerd. Het is opvallend dat het ook de “new professionals” niet is gelukt middels belangenverenigingen een claim te leggen op exclusiviteit.

2.2 Kerntaken

Uit het voorgaande moge blijken dat het niet alleen onmogelijk is te spreken over één hoofdberoep ten aanzien van de zorg voor en de omgang met het roerend cultureel erfgoed, maar dat zelfs het onderscheiden van eenduidige (deel)beroepen een hachelijke zaak is. Gelukkig bestaat er in het werkveld een grote mate van overeenstemming ten aanzien van de activiteiten als zodanig. Het probleem ligt bij het clusteren van de activiteiten en het koppelen van clusteringen aan functie-inhouden. Het verschil tussen de functie-inhoud van een Amerikaanse 'registrar' en een Nederlandse 'registrator' betreft het aantal taken dat tot het pakket behoort, maar betreft niet een verschil in opvatting over wat de verschillende taken inhouden.

Er is binnen het werkveld een discussie over de clustering van activiteiten tot (kern)taken (Weil 1990). Dit is niet alleen een academische discussie. Het heeft bijvoorbeeld te maken met het vaststellen van "performance indicators". In het rapport *The Workforce of the Future* gaat de Canadian Museums Association uit van twee kerntaken: "knowledge creation & preservation" en "knowledge sharing". In de museologie zoals die wordt gedoceerd aan de Reinwardt Academie staan drie kerntaken centraal: beheer & behoud, onderzoek en communicatie. In de museumdefinitie van ICOM gaat het om vijf kerntaken: verwerven, behouden, wetenschappelijk onderzoeken, presenteren en informeren. In het navolgende is de benadering zoals die tot uiting komt in de ICOM definitie gevolgd, zij het dat verwerven in een bredere context is geplaatst en registratie/documentatie als aparte kerntaak is toegevoegd.

3 Kerntaken

Ten behoeve van de zorg voor het cultureel erfgoed wordt beleid geformuleerd op rijks-, provinciaal, gemeentelijk en particulier niveau. Aan dit beleid wordt invulling gegeven op de gebieden van selectie, behoud, beheer, onderzoek en presentatie.

A. Selectie

Selectie is het beoordelen van objecten op basis van verschillende waarden (historisch, wetenschappelijk, technologisch, educatief, maatschappelijk) ten einde objecten te kunnen verwerven of afstoten.

De volgende activiteiten vloeien hieruit voort:

1. Het opstellen van selectiecriteria
2. het categoriseren van objecten uit de collectie (A, B, C, of D-collectie)
3. verwerven van objecten voor de collectie door aankopen, schenkingen en bruiklenen op basis van geformuleerd beleid
4. afstoten van objecten uit de collectie aan de hand van criteria en op basis van geformuleerd beleid
5. het selecteren van monumenten van bouwkunst en archeologie voor de plaatsing op de monumentenlijst of wereld-erfgoedlijst

B. Collectiebehoud: preventieve conservering, behandeling

Preventieve conservering is het geheel van maatregelen en handelingen dat erop is gericht een zo optimaal mogelijke omgeving te scheppen voor het bewaren van voorwerpen, met het doel verval zo veel mogelijk te verhinderen of te vertragen.

Hieruit vloeien de volgende activiteiten voort:

1. Het nemen van maatregelen om een cultuurbeherende instelling te beschermen tegen ongewenste in- en externe beïnvloeding zodat de continuïteit van het erfgoed gewaarborgd blijft
2. Het formuleren van een calamiteitenplan waarin de procedure is vastgelegd hoe de uit een calamiteit voortvloeiende schade dient te worden geminimaliseerd
3. Aangeven van omgevingscondities waaronder voorwerpen bewaard, gehanteerd en gebruikt mogen worden
4. Bepalen van en toezien op de condities waaronder voorwerpen worden bewaard, getransporteerd en tentoongesteld
5. Het begeleiden van transporten
6. Controle van bruiklenen aan de hand van toestandsbeschrijvingen
7. Advies geven over de zorg voor voorwerpen en het behoud van collecties

Behandeling bestaat uit actieve conservering en/of restauratie. Actieve conservering is het geheel aan maatregelen en handelingen aan het voorwerp met het doel geconstateerd verval van een voorwerp te verhinderen of te vertragen. Door de handelingen aan het voorwerp zal de toestand en kan het uiterlijk van het voorwerp veranderen. Restauratie is het geheel van handelingen aan een beschadigd of gedeeltelijk verloren gegaan voorwerp met het doel dit terug te brengen in een van tevoren gedefinieerde toestand. Bij restauratie gaat het om handelingen aan het voorwerp die het uiterlijk en de toestand van het voorwerp zullen wijzigen.

De volgende activiteiten vloeien hieruit voort:

8. Het onderzoeken van de conditie van het voorwerp
9. Het bepalen van de oorzaken van het ontstaan van die conditie of oorzaken van verval
10. Het opstellen van een behandelingsvoorstel
11. Het uitvoeren van de behandeling (conservering, restauratie) gebruik makend van de daarvoor geeignende technieken en materialen
12. Het opstellen van een behandelingsrapport in woord en beeld

C. Collectiebeheer: Registratie, documentatie

Registratie is het toegankelijk maken van informatie betreffende verwerving en afstoting, standplaats, conditierapporten, verzekering, bruiklenen en verdere gegevens betreffende de objecten in een cultuurbeherende instelling

De volgende activiteiten vloeien hieruit voort:

1. Op uniforme wijze registreren van bestaande of nieuw verworven collectievoorwerpen met behulp van handmatige en/of geautomatiseerde systemen
2. Het toekennen van een standplaats van objecten en het bewaken hiervan
3. Het opstellen van een bruikleenovereenkomst
4. De administratieve afhandeling van in en uitgaande bruiklenen (transport, verzekering, douane)

Documentatie is het vergaren en verwerken van informatie in woord en beeld ten behoeve van onderzoek, tentoonstellingen en conservering/restauratie van objecten door middel van contextbeschrijving, voorwerpbeschrijving, toestandsbeschrijving en het opstellen van het behandelingsrapport.

De volgende activiteiten vloeien hieruit voort:

5. Door middel van (historisch) onderzoek een beschrijving geven van de context van objecten
6. Het benoemen en beschrijven van een voorwerp
7. Het vastleggen in beeld van een voorwerp
8. Het maken van een voorwerpbeschrijving waarin de gebruikte materialen en technieken zijn opgenomen evenals mogelijke veranderingen in functie
9. het maken van een toestandsbeschrijving waarin de aard en mogelijke oorzaken van een materiele verandering van het voorwerp zijn opgenomen
10. het maken van een behandelingsrapport waarin het gehele traject besluitvorming, uitvoering en evaluatie van conservering of restauratie van voorwerpen is beschreven

D. Presentatie: educatie, tentoonstelling, voorlichting/pr

Educatie is het geheel van publieksgerichte activiteiten waarbij kennis ten aanzien van de culturele instellingen en de objecten middels gerichte programma's aan verschillende doelgroepen wordt overgedragen.

De volgende activiteiten vloeien hieruit voort:

1. het formuleren van educatief beleid op basis van verworven kennis van de doelgroepen en uitgaand van de collectie
2. het vertalen van dit beleid naar activiteiten die in inhoud, vorm en didactiek zijn afgestemd op de verschillende doelgroepen zoals lesbrieven, docentenhandleidingen, speurtochten
3. het schrijven en redigeren van teksten ten behoeve van de presentatie van de collectie
4. het verzorgen van rondleidingen

Een *tentoonstelling* is gebaseerd op een vooropgezet concept en bestaat uit het presenteren van ideeën, collectie-onderdelen en/of bruiklenen.

De volgende activiteiten vloeien hieruit voort:

5. Het formuleren van een tentoonstellingsconcept en het bepalen van de inhoud
6. Het maken van een tentoonstellingsontwerp op basis van het concept
7. Het vormgeven en presenteren van het ontwerp
8. Het begeleiden van de technische uitvoering van de tentoonstelling
9. Opstellen en bewaken van tentoonstellingsbegrotingen

Voorlichting/pr is gericht op het overbrengen van de doelstellingen van de cultuurbeherende instelling en het bevorderen van de positieve beeldvorming.

De volgende activiteiten vloeien hieruit voort:

10. Het formuleren van marketing en public relationsbeleid

11. Het optreden als woordvoerder van de cultuurbeherende instelling
12. Het geven van voorlichting en verzorgen van publiciteit ten behoeve van tentoonstellingen en andere activiteiten
13. Het produceren van public relations materiaal

E. Onderzoek

Publieksonderzoek is gericht op het bepalen van de doelgroep, het meten van de waardering van de bezoekers en het vertalen van de evaluatiegegevens naar toekomstig beleid.

1. Het formuleren van onderzoeksvragen
2. Het verrichten van leer- en belevingsonderzoek
3. Het verrichten van demografisch onderzoek
4. Het verrichten van een formatieve evaluatie
5. Het interpreteren van onderzoeksresultaten
6. Het toepassen van onderzoeksresultaten en publiceren hierover
7. Het ontwikkelen van nieuwe methoden

Wetenschappelijk onderzoek betreft enerzijds het verdiepen van de kennis van de objecten, maar neemt anderzijds de in de objecten besloten informatie als bronmateriaal. Afhankelijk van de collectie kan het gaan om kunsthistorisch, historisch, antropologisch, natuurhistorisch, enz. onderzoek. Als voorbeeld is hier kunsthistorisch onderzoek uitgewerkt.

Kunsthistorisch onderzoek is gericht op het ontrafelen van de authenticiteit, functie, betekenis en context van objecten van culturele waarde.

8. Het formuleren van onderzoeksvragen
9. Het verrichten van stijlonderzoek
10. Het verrichten van bronnenonderzoek
11. Het verrichten van iconografisch en iconologisch onderzoek
12. Het interpreteren van onderzoeksresultaten
13. Het toepassen van onderzoeksresultaten en publiceren hierover
14. Ontwikkelen van nieuwe methoden

Materiaaltechnisch onderzoek is onderzoek naar de technieken en materialen die gebruikt zijn bij de vervaardiging van het object en bij eventuele latere wijzigingen aan het object (zoals door functieverandering en door restauraties) en de wijze waarop het object door natuurlijke en niet-natuurlijke processen is veranderd.

15. Het formuleren van onderzoeksvragen
16. Het verrichten van diagnostisch onderzoek
17. Toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek ten behoeve van oorzaken van conditieverandering en de interpretatie van de resultaten van dit onderzoek
18. Het interpreteren van de onderzoeksresultaten en het publiceren hierover
19. Ontwikkelen van nieuwe methoden

Museumtechnisch onderzoek is het onderzoek naar methoden en technieken van behoud, beheer en presentatie. Het richt zich bijvoorbeeld op de bruikbaarheid en betrouwbaarheid van conserveringsmaterialen en -methoden, of naar tentoonstellingstechnieken en -materialen, of naar instandhoudingstechnologie.

4 Beroepen in relatie tot de kerntaken

4.1 Kerntaken en beroepen

De kerntaken zijn vrij duidelijk en eenduidig te omschrijven. Dat is anders ten aanzien van de wijze waarop de taken vorm krijgen in de taakomschrijvingen van medewerkers van instellingen. Er bestaat (nationaal noch internationaal) een genormaliseerde en algemeen geaccepteerde samenhang tussen een takenpakket en de benoeming ervan. Een duidelijk voorbeeld is de museale functie conservator (zie aldaar). Het probleem ligt voor een deel bij de verschillende manieren van werken bij verschillende typen van musea. Een museum voor moderne kunst werkt in allerlei opzichten anders dan een natuurhistorisch museum. Het probleem ligt in belangrijke mate ook bij de verschillen in grootte van de instellingen. In het algemeen kan gezegd worden dat hoe kleiner het museum is, hoe omvangrijker het takenpakket van een medewerker.

Het "archetypische" museumberoep is de conservator. Dit beroep is echter in de loop van de 20ste eeuw sterk van inhoud veranderd. Aanvankelijk omvatte het takenpakket van een conservator vrijwel alle kerntaken. In sommige kleine musea is dat weliswaar nog steeds zo, maar de combinatie van professionalisering en specialisering die is opgetreden sinds de jaren 70 heeft daarnaast geleid tot het ontstaan van enkele beroepsprofielen rond één kerntaak. Voorbeelden zijn: restaurator, registrator, educator. In de praktijk wordt de kerntaak vaak aangevuld met wisselende combinaties van andere taken. In Hoofdstuk 5 zijn enkele beroepsprofielen uitgewerkt die representatief zijn voor het hele werkveld, en in het bijzonder de musea. Hoewel de beschreven profielen niet bij alle musea in deze vorm voorkomen, zijn ze niet hypothetisch.

4.2 Welke beroepen?

Noch de naamgeving, noch de inhoud van de beroepen in het werkveld is gestandaardiseerd. Weliswaar wordt in verschillende handboeken geprobeerd enige structuur aan te brengen, in de praktijk zien we een grote verscheidenheid. Zelfs de leidinggevende heet niet altijd directeur, maar soms (in kleine musea) beheerder of conservator.

Onder staande tabel geeft een overzicht van mogelijke functies in musea. Glaser & Zenetou geven een beeld van een zeer gedifferentieerde situatie; Waidacher geeft een soort basismodel.

	Plaisier & Van Katwijk 1994	Glaser & Zenetou 1996	Waidacher 1993
Bedrijfsvoering	Administrateur Administratief medewerker Algemeen medewerker Beheerder Boekhouder Directeur Hoofd Algemene Zaken Hoofd Huishoudelijke Zaken Huishoudelijk Assistent Medewerker Public Relations Receptionist	Administrative assistant Associate director Attorney Deputy director Development assistant Development officer Director Facilities manager Financial officer Health officer Marketing manager Membership officer Museum shop manager Operations manager Personnel director Public relations officer Secretary Volunteer coordinator	Direktor Referent für Öffent- lichkeitsarbeit

Beheer & Behoud	Bibliotheekbeheerder Collectiebeheerder Collectiemedewerker Conservator Hoofd Automatisering. Hoofd Registratie Hoofd Collectiebeheer Museumassistent Nachtwaker Restaurator Restauratie-assistent Suppoost	Archivist Cataloguer Collections manager Conservation aide Conservation scientist Conservator Custodian Guard Information manager Librarian Library technician Objects handler Objecyts processor Photographer Registrar Security chief	Registrar Konservator
Wetenschappelijk Onderzoek	Conservator	Curator Researcher	Kurator
Communicatie	Assistent Technisch Ontwerper Educatief medewerker. Hoofd Presentatie Projectcoördinator Vormgever	Docent Editor Educator Exhibition assistant Exhibition designer Exhibition planner Exhibition preparator Guide Interpreter Media manager Photographer Tour scheduler	Ausstellungstechniker Designer Redakteur Vermittler

Een onderzoek naar Nederlandse personeelsadvertenties van de afgelopen vijf jaar leverde de volgende groslijst van functiebenamingen:

Bedrijfsvoering	Afdelingshoofd Beheerder Conservator Conservator Voorlichting en Public Relations Directeur Functionaris Personeel en Organisatie Hoofd Algemene Bedrijfsvoering Hoofd Bedrijfsvoering Hoofd Financiële Administratie Hoofd Interne Zaken Hoofd Operationele Zaken Marketeer Medewerker Bedrijfsvoering Medewerker Marketing Medewerker P.R. en Voorlichting Stafmedewerker Communicatie, Voorlichting en Publiciteit Winkelmanager Zakelijk Directeur
-----------------	---

Beheer & Behoud	Assistent Conservator Collectiebeheerder Conservator Conservator Beheer Collecties Depotbeheerder Hoofd Collectiebeheer Hoofd Collecties Hoofd Transportcoördinatie Hoofdconservator Medewerker Medewerker Actieve Conservering Museumassistent Museummedewerker Projectcoördinator Registrator Registrator Aanwinsten Registrator Bibliotheek Restaurator
Wetenschappelijk Onderzoek	Conservator Wetenschappelijk Medewerker
Communicatie	Assistent Conservator Conservator Coördinator Publiekszaken Educatief medewerker Hoofd Afdeling Communicatie Hoofd Afdeling Presentatie Hoofd Afdeling Presentatie en Communicatie Hoofd Audiovisuele Afdeling Hoofd Commerciële- en Publiekszaken Hoofd Educatie en Publiekscontacten Hoofd Museuminstelling Hoofd Publiekszaken Host Medewerker Publieksbegeleiding en Educatie Medewerker Publiekservice and Educatie Museummedewerker Projectleider Projectleider Tentoonstellingen Sectorhoofd Museumproducties Tentoonstellingsorganisator

Deze lijst is een duidelijke illustratie van het gebrek aan standaardisatie. In het onderhavige rapport is daarom gekozen voor de uitwerking van enkele beroepsprofielen: conservator, restaurator, collectiebeheerder ("collectiebeheerder"), registrator, educator, tentoonstellingscoördinator. Deze zes beroepsprofielen zijn representatief voor wat wel eens wordt aangeduid als het "middenkader" van de middelgrote en grote musea.

Het beroepsprofiel "conservator" is bewust in het overzicht opgenomen, hoewel de bij dit rapport betrokken opleidingen daar niet voor opleiden. Voor een goed begrip van de taakverdeling binnen een museale instelling en de verschillende niveaus van specialisatie kan het beroepsprofiel "conservator" niet gemist worden. Daarnaast zijn bedoelde opleidingen betrokken bij initiatieven tot het opzetten van een specifieke conservatoren-opleiding.

4.3 Beroepsprofielen

Ieder beroepsprofiel is uitgewerkt volgens een vast stramien. De volgend punten komen achtereenvolgens aan de orde:

- Feitelijke inhoud, waar nodig geplaatst in een historisch perspectief. Bij meer complexe profielen worden verschillende taakgebieden onderscheiden, uitgewerkt in specifieke beroepsactiviteiten.
- Basis- en specifieke kennis (het theoretisch fundament).
- Basis- en specifiek inzicht.
- Basis- en specifieke vaardigheden.
- Basis- en specifieke attitude (persoonlijkheidskenmerken).
- Specialismen.
- Ontwikkelingen in de toekomst.

Hier en daar is onderscheid gemaakt in "primaire werkzaamheden" en "mogelijke werkzaamheden", met daarmee samenhangend het onderscheid in "noodzakelijke kennis etc." en "gewenste kennis etc.".

In het rapport *The workforce of the future* van de Canadian Museums Association wordt onderscheid gemaakt tussen "shared competencies" en "functional competencies", ieder uitgewerkt naar vijf "levels". In de navolgende beroepsprofielen is geen onderscheid gemaakt naar niveau. In de Nederlandse situatie kan niveau enerzijds in verband gebracht worden met de grootte van het museum, anderzijds met de positie van de functionaris binnen de organisatie. De navolgende beschrijvingen richten zich op de situatie bij middelgrote en grote musea. Daarbij gaat het om het zogenaamde middenkader. In de praktijk is dit de middelste van drie niveaus. Het niveau beneden het aangegeven profiel wordt meestal aangeduid met het voorvoegsel "assistent-". In het algemeen voert deze functionaris een deel van de taken uit. Het niveau boven het aangegeven profiel wordt meestal aangegeven met de functieaanduiding "hoofd". Afhankelijk van de organisatiestructuur van de instelling is deze functionaris verantwoordelijk voor een breder takenpakket.

In de navolgende profielen is ook geen onderscheid gemaakt naar "shared" en "functional competencies". Er is geprobeerd in ieder profiel zo volledig mogelijk te zijn. Bedoeld onderscheid moet het gevolg zijn van een volgende stap in het proces, wanneer de beroepsprofielen vertaald moeten worden naar opleidingseisen en eindtermen.

5 Uitwerking van enkele beroepen

1.1 Conservator

5.1.1 Definitie

Een conservator is de functionaris in het museum die belast is met de ontwikkeling en de inhoudelijke ontsluiting van (een deel van) de collectie.

5.1.2 Wettelijk kader

Afgezien van de algemene wet- en regelgeving die geldt voor musea is er geen specifiek wettelijk kader voor binnen musea werkende conservatoren. Bij de uitvoering van zijn taak heeft de conservator wel te maken met nationale en internationale wetgeving, zoals bijvoorbeeld de wetgeving rond in- en uitvoer van cultuurbezit (Wet tot Behoud van Cultuurbezit, UNIDROIT Conventie, enz.) en de natuurbeschermingswetgeving.

Musea die lid zijn van de ICOM of de NMV onderschrijven de gedragscodes van deze organisaties. Als werknemers zijn conservatoren dus gehouden aan deze codes. Daarnaast kunnen conservatoren ook individueel lid zijn van ICOM. De gedragscodes geven een algemeen kader van taken en verantwoordelijkheden. In Nederland is er geen specifieke gedragscode voor conservatoren.

5.1.3 Inhoud

De inhoud van de functie van conservator is in de loop van de laatste 30 jaar sterk veranderd. Aanvankelijk was de conservator de enige professional binnen de museumorganisatie. Zijn verantwoordelijkheid strekte zich uit over alle museologische taken. Daar waar er specialisten aan het museum verbonden waren, waren zij in het algemeen ondergeschikt aan de conservator. Dit komt nog het best tot uitdrukking in de functie-inhoud en -benaming "museum-assistent". Vanaf de jaren 70 zien we een snelle emancipatie van de "technische" specialismes. Taken als bijvoorbeeld depotbeheer, registratie, educatie en tentoonstellingsorganisatie worden verzelfstandigd en als zodanig onttrokken aan het takenpakket van de conservator. De museum-assistent wordt depotbeheerder, registrator, enz. De inhoud van de functie van de conservator gaat zich steeds meer beperken tot de *inhoudelijke* kant van het collectie-beheer.

De inhoud van de functie van huidige conservator wordt mede bepaald door zijn of haar plaats in het werkveld. In het volgende is de functie toegespitst op musea. Hier speelt echter met name de grootte van een museum een rol bij de invulling van de functie. In een groter museum kunnen functies over meerdere personen worden verdeeld, waardoor niet alle hieronder vermelde activiteiten aan een conservator behoeven te zijn toebedeeld.

Onder de verschillende *taakgebieden* zijn de specifieke *beroepsactiviteiten* aangegeven:

Primaire werkzaamheden ten behoeve van het *collectiebeleid*

- De conservator bereidt voor of ontwikkelt het collectiebeleid voor de instelling of een afdeling van deze. De conservator voert hiervoor overleg met de directeur en voert het overeengekomen collectiebeleid uit.
- De conservator verwerft museumstukken, beoordeelt en behandelt aankopen en schenkingen en coördineert bruiklenen. Hiertoe bezoekt hij veilingen, beurzen, ateliers en dergelijke. Hij is de direct verantwoordelijke voor alle objecten in eigendom of in bruikleen van de collectie.
- De conservator is verantwoordelijk voor de objecten die afgestoten kunnen worden.
- De conservator documenteert de objecten en verstrekt de benodigde gegevens aan de collectiebeheerder ten behoeve van de registratie van collectie-onderdelen.

Mogelijke werkzaamheden ten behoeve het *collectiebeleid*

- De conservator kan de restauratie van bepaalde museumobjecten voorstellen.

Werkzaamheden ten behoeve van *onderzoek*

- De conservator bestudeert documenten over en verricht (wetenschappelijk) onderzoek aan de collectie ten behoeve van de ontwikkeling van de collectie.
- De conservator bepaalt de toeschrijving van objecten, authenticiteit en de context van de objecten. Hiertoe kan de conservator in samenspraak met de restaurator en andere deskundigen vragen opstellen voor natuurwetenschappelijk onderzoek.

Primaire werkzaamheden ten behoeve van de *kennisoverdracht*

- De conservator heeft de verantwoordelijkheid de verworven kennis over de collectie zowel intern als extern uit te dragen.
- De conservator doet dit ten behoeve van tentoonstellingen, publicaties, lezingen en rondleidingen.
- De conservator heeft een bijzondere verantwoordelijkheid voor de vaste presentatie van het museum

Mogelijke werkzaamheden ten behoeve van de *kennisoverdracht*

- De conservator coördineert de tentoonstellingen en is verantwoordelijk voor de bijhorende catalogi en tentoonstellingsteksten.
- De conservator verstrekt informatie over de collectie en verzorgt rondleidingen of laat deze verzorgen.

Mogelijke overige werkzaamheden

- In voorkomende gevallen treedt een conservator op als vertegenwoordiger van het museum.
- De conservator kan verantwoordelijk gesteld worden voor een of meerdere afdelingen in het museum, of als conservator/beheerder voor het gehele museum.
- De conservator doet fund-raising.
- De conservator begeleidt het transport van museumobjecten.

5.1.4 Basis- en specifieke startkwaliteiten

De conservator dient over verschillende kwaliteiten te beschikken om een verscheidenheid aan taken te kunnen vervullen. De benodigde kennis dient de conservator naast een afgeronde universitaire studie zich eigen te maken door middel van het bijhouden van de vakliteratuur, het volgen van cursussen, het bezoeken van symposia en beurzen.

Noodzakelijke kennis

- De conservator heeft een gespecialiseerde vakinhoudelijke kennis op een van de verzamelgebieden van het museum.
- De conservator heeft kennis van selectiemethoden.
- De conservator heeft kennis van de markt, wettelijke bepalingen en regelingen ten aanzien van import en export van relevante museumobjecten.
- De conservator heeft voldoende kennis van de oorzaken en gevolgen van natuurlijk en niet-natuurlijk verval van objecten om onderscheid te kunnen maken tussen de oorspronkelijke en de huidige toestand.
- De conservator heeft voldoende kennis van passieve en actieve conservering om te communiceren met behoudsmedewerkers en restauratoren.
- De conservator heeft de kennis hoe praktisch om te gaan met de objecten.
- De conservator heeft kennis van materialen en technieken van vervaardiging van objecten in de collectie onder zijn of haar beheer.
- De conservator is bekend met de in de instelling gehanteerde registratiemethode.
- De conservator heeft kennis van het gevoerde veiligheidsbeleid van de instelling.
- De conservator heeft kennis van de internationale en nationale organisaties op het gebied van musea in het algemeen en van de organisaties in zijn vakspecialisme in het bijzonder.

Gewenste kennis

- De conservator heeft kennis van automatisering en het gebruik van nieuwe media in tentoonstellingen.
- De conservator heeft kennis van tentoonstellingstechnieken en materialen.
- De conservator heeft de basiskennis van management en marketing.

Noodzakelijk inzicht

- De conservator heeft inzicht in de ethiek van het verzamelen.
- De conservator heeft inzicht in de collecties ten aanzien van het vinden van lacunes in de collectie en de wijze waarop deze kunnen worden opgevuld.
- De conservator heeft inzicht in de collecties ten aanzien van de wijze waarop relevante kennis over de collecties kan worden overgebracht
- De conservator heeft inzicht hoe vooroordelen in relatie met bevolkingsgroepen in de presentatie van collectie-onderdelen kunnen worden vermeden.
- De conservator heeft inzicht in het museologische werkveld.

Gewenst inzicht

- De conservator heeft het inzicht hoe een gezond financieel beleid te voeren.
- Hij weet de waarde van de collectie te schatten in relatie met andere collecties.

Noodzakelijke vaardigheden

- De conservator kan zich zowel mondeling als schriftelijk uitstekend uitdrukken.
- De conservator beheerst ten minste in woord en geschrift een vreemde taal.
- De conservator beschikt over goede sociale vaardigheden.
- De conservator kan een begroting voor zijn afdeling opstellen.

Gewenste vaardigheden

- De conservator beschikt over juiste vaardigheden om objecten te hanteren.
- De conservator is in staat in teamverband te werken.
- De conservator is in staat leiding te geven.
- De conservator is in staat stagiaires en vrijwilligers te begeleiden.
- De conservator heeft gevoel voor kleur en vorm ten behoeve van het beschrijven van objecten.

Attitude

- De conservator laat zich leiden door zijn beroepsethiek.
- De conservator is bereid zijn handelingen te verantwoorden.
- De conservator is bereid zich voortdurend te ontwikkelen, zijn vakliteratuur bij te houden en vakbijeenkomsten bij te wonen.
- De conservator heeft een kritische instelling ten opzichte van de eigen collectie.

5.1.5 Specialismen

De mate van specialisatie is sterk afhankelijk van de grootte van de instelling. Waar een klein natuurhistorische museum wellicht één conservator heeft die verantwoordelijk is voor het wetenschappelijke beheer van de gehele collectie, zal een groot natuurhistorisch museum vele conservatoren hebben die ieder verantwoordelijk zijn voor een "eigen" deel van de collectie.

Door verder gaande professionalisering hebben zich binnen het conservatorschap andersoortige specialismen ontwikkeld, bijvoorbeeld conservatoren die uitsluitend wetenschappelijk onderzoek verrichten en conservatoren die uitsluitend tentoonstellingen maken. Het is de vraag of in dit laatste geval de titel conservator nog gehandhaafd moet worden.

5.1.6 Ontwikkelingen in de toekomst

Vanuit de Nederlandse Museumvereniging wordt sterk aangedrongen op arbeidsmobiliteit. Door job-rotation zullen conservatoren ook in andere instellingen inzetbaar moeten zijn. Ook het inzetten van freelance en/of gastconservatoren behoort steeds meer tot de mogelijkheden.

De Universiteit van Amsterdam overweegt in samenwerking met de Reinwardt Academie, het Instituut Collectie Nederland en de Stichting Restauratie Atelier Limburg een specifieke opleiding tot vakconservator op te zetten. Het is te verwachten dat er in samenhang met de voorbereiding van deze opleiding een discussie zal ontstaan over het beroepsprofiel.

5.2 Restaurator

5.2.1 Definitie

Aan de restaurator is de zorg voor het materieel behoud van kunst en cultuurgoed toevertrouwd. Zijn werkzaamheden bestaan uit het conserveren en restaureren van kunst en cultuurgoed, het uitvoeren van onderzoek en het uitbrengen van advies. Hij verricht deze werkzaamheden voor instellingen zoals musea, bibliotheken, archieven en voor particulieren en in het kader van de monumentenzorg.

Er bestaan vele specialisaties op het gebied van restauratie en conservering (zie 5.2.5.). Vaak worden specialisaties genoemd naar een bepaald soort materiaal of naar een bepaald soort voorwerp. In beide gevallen zijn vrijwel alle voorwerpen die behandeld worden uit meerdere materialen samengesteld en uit meerdere technieken opgebouwd.

5.2.2. Wettelijk kader

Het beroep van de restaurator is niet wettelijk beschermd. Dit betekent dat iedereen, ongeacht opleiding of kwalificaties zich restaurator mag noemen en handelingen kan verrichten aan onvervangbare voorwerpen van culturele waarde. Dit geldt niet alleen voor Nederland, maar wordt erkend als een internationaal probleem.

Eén en ander heeft te maken met het feit dat veel wegen in het verleden tot het beroep van restaurator hebben geleid en nog steeds leiden. Dat dit niet altijd de veiligheid van het culturele erfgoed waarborgt is eveneens bekend. Het geeft te denken dat tegenwoordig van vrijwel alle beroepsbeoefenaars, werkzaam op welk terrein dan ook, een gedegen opleiding wordt verwacht terwijl dit voor restauratoren vooralsnog niet het geval is. Terecht wordt daarom getracht op Europees politiek niveau de beleidsmakers die verantwoordelijk zijn voor het cultuurbehoud voor deze problematiek te engageren. Vanwege de gevolgen van de wildgroei van opleidingen en niet controleerbare opleidingssituaties ziet men binnen Europa nu twee parallelle bewegingen die moeten resulteren in een betere bescherming van dat erfgoed.

A Er is een sterke lobby die het niveau van restauratoren aan de bron wil aanpakken door het verplicht stellen van een grondige, reguliere opleiding voordat men het vak mag uitoefenen. Hiertoe kan ENCoRE (European Network for Conservation-Restoration Education, opgericht 1997) worden gerekend, een samenwerkingsverband tussen Europese restauratie-opleidingen en onderzoeksinstituten, met een full membership dat alleen is voorbehouden aan 'academic institutions'. Verschillende opleidingen bieden inmiddels de mogelijkheid tot promotieonderzoek op het terrein van conservering en restauratie.

Tijdens de conferentie 'Preservation of Cultural Heritage: towards a European Profile of the Conservator-Restorer', gehouden in 1997 in Pavia, werden op Europees niveau de taken van de restaurator omschreven, restauratie als een zelfstandige discipline vastgelegd, en het opleidingsniveau gedefinieerd.

De taken en plichten van een restaurator zijn in het verleden onder meer beschreven door een onderdeel van de Committee for Conservation van de International Council of Museums ('The Conservator-Restorer. A Definition of a Profession', Working Group Training in Conservation and Restoration van ICOM-CC {International Council of Museums: Committee for Conservation}, Copenhagen 1984).

B De bescherming van het vak wordt ook herkenbaar binnen de nationale beroepsverenigingen of een internationaal overkoepelend orgaan zoals ECCO (European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations). Ook het Nederlandse Restauratorenregister of het in oprichting zijnde Europese FULCO-project dragen bij aan kwaliteitsbewaking door de toetsing van het werk van reeds praktiserende restauratoren.

In dit kader moeten volgende stukken worden genoemd:

- Ethische Code van VeRes (Belangen Vereniging Restauratoren Nederland), 1992
- Professional Guidelines of ECCO (European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations), 1993-1994
- Stichting Restauratoren Register
- A Framework of Competence for Conservators/Restorers in Europe, Project FULCO (initiatief van het ICN Amsterdam, 1998)

De ethische code

Aangezien het beroep impliceert dat direct wordt ingegrepen in de materiële conditie van onvervangbare voorwerpen die deel uitmaken van het gemeenschappelijke culturele erfgoed, en dat daar direct het uiterlijk en voortbestaan van het voorwerp door wordt bepaald, heeft deze beroepsgroep zich, als enige in deze sector, gecommitteerd aan strikte ethische codes. In dit soort ethische codes, bijvoorbeeld zoals die in 1992 door de Nederlandse restauratorenvereniging VeRes is beschreven, worden de verantwoordelijkheden van de restaurator beschreven ten opzichte van

- de voorwerpen die hij behandelt
- de opdrachtgever
- zijn relatie met collega's, stagiaires en het beroep
- het publiek

5.2.3. Inhoud

Ten behoeve van het opstellen van beroepsprofielen voor de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs zijn wij wat betreft het beroepsprofiel van de restaurator uitgegaan van het beroepsprofiel zoals dat in het recente verleden is ontwikkeld in een samenwerkingsverband tussen de restauratorenvereniging VeRes en het Instituut Collectie Nederland ("Restaurator: een profiel van het beroep", VeRes/ICN 1998). Dit beroepsprofiel bestaat uit een taakprofiel en een kwalificatieprofiel (zie 5.2.4) waarin de belangrijkste beroepsactiviteiten en kwaliteiten van de restaurator worden beschreven. De verschillende taakgebieden van de restaurator zijn onderzoek, voorwerpbeschrijving, toestandsbeschrijving, preventieve conservering, behandelingsvoorstel, behandeling, behandelingsrapport, bedrijfsvoering, kennisoverdracht en kennisuitwisseling. De onderlinge samenhang van al deze taken wordt aangegeven en in relatie gebracht met de kwaliteiten waarover de restaurator dient te beschikken (5.2.4.).

De eerste uitgave van het beroepsprofiel dateert uit 1994. Het is ontwikkeld door de toenmalige Opleiding Restauratoren en de belangenvereniging van restauratoren (VeRes). De door VeRes in 1992 opgestelde *Ethische Code* is een belangrijk document naast het beroepsprofiel, en moet bij toepassing van het beroepsprofiel steeds in gedachten worden gehouden. Het is een gezamenlijk project geweest omdat beide partijen een groot belang hechten aan het bestaan van een beroepsprofiel. De definitie van het beroep is noodzakelijk voor de erkenning van het beroep restaurator, de hoofddoelstelling van VeRes. Voor een opleiding vormt het profiel een helder uitgangspunt, en is het een belangrijk document bij het formuleren van de eindtermen van de opleiding. In 1998 is een herziene versie uitgegeven. Het beroepsprofiel moet immers 'up-to-date' blijven en regelmatig getoetst worden aan de praktijk. De recente ontwikkelingen binnen het vak in nationaal en internationaal verband zijn in deze nieuwe versie verwerkt. Ook de uitkomsten van de niveau discussie die in nationaal verband in de zomer van 1996 is gevoerd en de bijdragen van de restauratoren van het Rijksmuseum Amsterdam en van de Stichting Restauratie Atelier Limburg in Maastricht (Opleiding tot Restaurator van Schilderijen en Beschilderde Objecten), zijn van invloed geweest. Onderzoek is in het nieuwe profiel explicieter geformuleerd en er is meer aandacht voor de noodzakelijke kwaliteiten van de restaurator. Eens in de vier jaar zal het profiel geactualiseerd worden.

De taken van de restaurator kunnen worden geordend tot een aantal taakgebieden. Een gedeelte van deze taken is in algemene zin reeds beschreven bij de kerntaken. Voor de volledigheid echter worden alle taken hier stuk voor stuk beschreven. Voor een goede taakuitoefening is het essentieel dat de

verschillende taakgebieden voortdurend in onderlinge samenhang worden betracht. Ook moet niet uit het oog worden verloren dat de restaurator na het doorlopen van het ene taakgebied door onverwachte gebeurtenissen of door de verwerving van nieuwe inzichten zich verplicht ziet om op zijn schreden terug te keren. De taakgebieden kunnen, tenslotte, slechts goed worden uitgeoefend onder de voortdurende betrekking van alle kwaliteiten waarover een restaurator dient te beschikken (zie 5.2.4.).

Onder de verschillende *taakgebieden* zijn de specifieke *beroepsactiviteiten* aangegeven:

Onderzoek

- Verrichten van technisch / diagnostisch onderzoek, onder meer t.b.v. de voorwerp- en toestandsbeschrijving.
- (Laten) Verrichten van toegepast wetenschappelijk onderzoek.
- (Laten) Onderzoeken van methoden, technieken én materialen ten behoeve van restauratie en conservering.
- Formuleren van een onderzoeksopdracht naar oorzaken van conditieverandering en het interpreteren van de resultaten daarvan.

Voorwerpbeschrijving. Door middel van een voorwerpbeschrijving is een voorwerp identificeerbaar. Deze beschrijving bevat: de voorwerpnaam; de eigenaar; het inventaris- en/of het conserveringsnummer; een omschrijving van het voorwerp; afmetingen; gebruikte materialen; technische, cultuur- en kunsthistorisch gegevens; en een of meer afbeeldingen.

- Benoemen en beschrijven van een voorwerp
- Met behulp van onderzoek bepalen van welke materialen een voorwerp gemaakt is.
- Met behulp van onderzoek bepalen welke technieken gebruikt zijn bij vervaardiging en eventuele eerdere restauratie van het voorwerp.
- Onderzoeken van de authenticiteit van een voorwerp op het gebied van materialen en technieken.
- Belang aangeven van een voorwerp op basis van gebruikte materialen en technieken.

Toestandsbeschrijving. In de toestandsbeschrijving wordt de conditie van een voorwerp beschreven. Indien van toepassing worden ook de plaats, de aard en de oorzaken van verval aan het voorwerp beschreven en wordt de urgentie van de behandeling aangegeven

- Met behulp van onderzoek aangeven wat de conditie van een voorwerp is.
- Met behulp van onderzoek aard en plaats van veranderingen die in een voorwerp zijn opgetreden aangeven.
- Met behulp van onderzoek bepalen wat de oorzaken kunnen zijn van conditieverandering van een voorwerp.
- Aan de hand van gevonden resultaten advies over de noodzaak en urgentie van behandeling geven.

Preventieve conservering

- Bepalen van en toezien op de condities waaronder voorwerpen worden bewaard
- Bepalen van en toezien op de condities waaronder voorwerpen worden getransporteerd en het begeleiden van transporten.
- Bepalen van en toezien op de condities waaronder voorwerpen worden tentoongesteld en de controle van bruiklenen aan de hand van toestandsbeschrijvingen.
- Aangeven van condities waaronder voorwerpen gehanteerd en gebruikt mogen worden.
- Advies geven over de zorg voor voorwerpen en het behoud van collecties.

Behandelingsvoorstel. In het behandelingsvoorstel wordt verantwoording afgelegd over de beslissingen en de keuze van materialen en technieken. Ook wordt het te verwachten resultaat geformuleerd. Dit in relatie tot het toekomstig gebruik van het object, voor zover bekend. De behandeling wordt in verschillende fasen opgedeeld met daaraan gekoppeld een tijdsplanning en eventuele kostenraming.

- Aangeven en beargumenteren welke werkzaamheden moeten worden verricht voor behandeling van een voorwerp op basis van de onderzoeksresultaten en in samenwerking/overleg met andere betrokken deskundigen.
- Formuleren van het te verwachten resultaat van de behandeling.
- Tijdsplanning en eventuele kostenraming maken van te verrichten werkzaamheden.

Behandeling

- De conservering van een voorwerp
- De restauratie van een voorwerp

Taakgebied behandelingsrapport. Het behandelingsrapport bevat alle gegevens die tijdens het gehele proces zijn verkregen. In het behandelingsrapport zijn de volgende hoofdstukken opgenomen: de voorwerpbeschrijving, de toestandsbeschrijving, het behandelingsvoorstel, de verslaggeving van de diverse stadia van behandeling en een evaluatie van het eindresultaat. Tevens worden de eventuele onderzoeken, de argumentatie voor de keuze van behandeling en de gebruikte materialen in het behandelingsrapport opgenomen. Het object wordt in de diverse stadia van behandeling met behulp van afbeeldingen gedocumenteerd. Het rapport wordt afgesloten met een advies voor de zorg van het voorwerp.

- Documenteren (in woord en beeld) voor, tijdens en na de behandeling en, indien nodig, bij preventieve conservering
- Verantwoorden van de keuzes
- Evalueren van het eindresultaat

Bedrijfsvoering

- Het op een bedrijfseconomisch verantwoorde wijze werken in of leiding geven aan een (zelfstandig) restauratieatelier
- Het meewerken aan of leiding geven aan conserveringsprojecten

Kennisoverdracht, kennisuitwisseling

- Adviseren en begeleiden van personen die betrokken zijn bij de hantering van en de zorg voor voorwerpen
- Adviseren en begeleiden van personen die betrokken zijn bij de conservering en restauratie van voorwerpen
- Begeleiden en opleiden van stagiaires
- Inlichten van opdrachtgevers en publiek ten behoeve van het beheer van cultuurgoed
- Kennisuitwisseling met vakgenoten en deskundigen van aanverwante disciplines
- Bijwonen van congressen en bijhouden van vakliteratuur

5.2.4 Basis en specifieke startkwalificaties

De restaurator moet over verschillende kwaliteiten beschikken om zijn taken te kunnen uitvoeren. Sommige van deze kwalificaties moeten in aanleg aanwezig zijn, anderen kunnen worden verworven tijdens een opleiding en weer andere zal de restaurator zich slechts door ervaring eigen kunnen maken.

Kennis

- De restaurator moet beschikken over kennis van de natuurwetenschappelijke (chemische, natuurkundige, biologische) eigenschappen van de materialen waarvan een voorwerp is gemaakt of die zijn toegepast bij eerdere bewerkingen van een voorwerp of die worden toegepast bij de huidige behandeling.
- De restaurator moet beschikken over kennis van methoden en technieken van natuurwetenschappelijk onderzoek (conservation science).
- De restaurator moet beschikken over voldoende kennis uit aanverwante disciplines om de aard en het belang van een voorwerp te kunnen waarderen: kunstgeschiedenis, ornamentleer, stijlkennis, cultuurgeschiedenis

- De restaurator moet beschikken over kennis van de geschiedenis en ethiek van de restauratie en van het gebruik van materialen en technieken in relatie tot het voorwerp.
- De restaurator heeft kennis van de oorzaken en gevolgen van chemisch, fysisch en biologisch verval waaraan de objecten blootstaan of hebben blootgestaan.
- De restaurator moet beschikken over kennis om het behoud van voorwerpen te garanderen, het verval te vertragen of te verhinderen, zoals: depot-, expositie- en transporttechnieken, klimatologie.
- De restaurator moet beschikken over kennis van conserverings- en restauratietechnieken om de juiste keuze voor behandeling te kunnen maken.
- De restaurator is op de hoogte van de basisprincipes van de bedrijfseconomie.
- De conservator heeft kennis van het gevoerde veiligheidsbeleid van de instelling.

Inzicht

- De restaurator is in staat zelfstandig te werken. Hij kan zijn eigen werkzaamheden plannen.
- De restaurator beschikt over inzicht in de complexiteit van de hem voorgelegde conserveringsproblematiek en in de oorzaken daarvan.
- De restaurator is in staat diagnoses te stellen en verschillende oplossingen aan te dragen op grond van zijn kennis.
- De restaurator heeft inzicht in de geschiedenis en de ethiek van de restauratie en is in staat die inzichten te verdisconteren in zijn behandeling.
- De restaurator beschikt over een analytisch en probleemoplossend denkvermogen
- Om een verantwoorde keuze van behandeling te kunnen maken in overeenstemming met de ethische aspecten van het beroep, dient de restaurator te beschikken over intellectuele flexibiliteit

Vaardigheden

De primaire vaardigheden waarover een restaurator moet beschikken zijn beschreven bij voornoemde taakgebieden. Daarnaast en meer in het algemeen moet de restaurator beschikken over de volgende vaardigheden:

- De restaurator beschikt over uitstekende manuele vaardigheden (coördinatie).
- De restaurator heeft een goed kleurgevoel
- De restaurator beschikt over goede mondelinge en schriftelijke communicatieve vaardigheden.
- De restaurator beheerst in woord en geschrift ten minste één vreemde taal.
- De restaurator heeft goede sociale vaardigheden.
- De restaurator is in staat leiding te geven aan anderen en te werken in teamverband.

Attitude

- De restaurator laat zich in al zijn werkzaamheden leiden door zijn beroepsethiek
- De restaurator is terughoudend in zijn conserverende handelingen en restauraties.
- Om de kwaliteit van het werk te kunnen waarborgen is een kritische instelling met betrekking tot het eigen werk en de gemaakte keuzes van belang.
- De restaurator moet de bereidheid hebben om zich voortdurend te ontwikkelen teneinde optimaal gebruik te maken van de nieuwste inzichten op het vakgebied
- De restaurator is alert.
- De restaurator werkt nauwkeurig, netjes en zorgvuldig.

5.2.5 Specialismen

In onderstaande wordt kort de ontwikkeling van de verschillende restauratiedisciplines toegelicht. Daarbij wordt met name ingegaan op de wijze waarop thans de desbetreffende restauratoren in Nederland worden opgeleid. Naast de reguliere opleidingen fungeren helaas nog steeds restauratie-ateliers als plaats waar restauratoren worden 'opgeleid'. Deze opleidingsvorm, die niet toetsbaar is, vormt een ongewenst schemergebied zeker gezien het feit dat het beroep geen bescherming geniet. Bijvoorbeeld op het gebied van de metaalrestauratie en met name binnen de monumentenzorg speelt

het 'ambacht' nog een grote rol. De zogenaamde 'restauratieschilder', als afgeleide van het schildersvak, moet dan ook niet verward worden met de schilderijenrestaurator.

Als reguliere opleidingen kunnen worden genoemd:

- Afdeling Opleidingen van het Instituut Collectie Nederland in Amsterdam: textiel, papier en boek, metaal, keramiek en glas, meubels.
- De Opleiding tot Restaurator van Schilderijen en Beschilderde Objecten bij de Stichting Restauratie Atelier Limburg te Maastricht: schilderijen, gepolychromeerde sculptuur, moderne kunst, historische binnenruimten.

Hiernaast onderscheiden zich tal van ambachtelijke vakopleidingen die cursussen aanbieden op het gebied van restauratie.

Textielrestauratie

De textielrestauratie heeft in de beginjaren '60 een grote ontwikkeling doorgemaakt. Onderzoeksprojecten bij de TU Delft, later voortgezet door de onderzoeks- en restauratieafdeling van het Centraal Laboratorium zijn daarin de motor geweest. Door de opheffing van de restauratieafdeling binnen dit instituut (nu ICN) en verschuiving van aandachtsgebieden binnen het onderzoek in de jaren '80 is er echter een vacuüm aan het ontstaan. De opgebouwde kennis gaat geleidelijk aan verloren, de nieuwe ontwikkelingen worden niet bijgehouden. De marktwaarde van de textiel objecten speelt hierin een grote rol, en ook de arbeidsintensieve behandelingen. Onderzoek en behandeling staan niet vaak in verhouding tot de waarde van het voorwerp. Op ethisch gebied is de textielrestauratie wel verder ontwikkeld en loopt in vergelijking tot andere disciplines vaak voorop.

Papier- en boekrestauratie

Papier en boek restauratie heeft dankzij de archiefwet en dankzij de "kunstwaarde" een langere traditie. Het Algemeen Rijksarchief en de Koninklijke Bibliotheek initiëren veel onderzoek en er is veel samenwerking met de natuurwetenschappelijke afdeling van het ICN. Ook op het gebied van nieuw te ontwikkelen opleidingen is er een nauwe samenwerking met de Rijksarchiefdienst, in verleden en ook in de nabije toekomst.

Metaalrestauratie

De metaalrestaurator wordt pas sinds 1995 bij het ICN opgeleid. Deze opleiding is gestart omdat er grote vraag is aan metaalrestauratoren. Bij het ontwikkelen van deze opleiding is heel duidelijk de beperktheid van het werkterrein naar voren gekomen. Praktijkdocenten en onderzoekers met ervaring zijn moeilijk te vinden. Bovendien is er een lange traditie bij de zilver- en goudsmiden. Deze hebben van oudsher de voorwerpen "gerestaureerd", niet gehinderd door ethische principes. Het ambacht was, en is, het enige uitgangspunt. Het ontwikkelen van een goede (internationale) infrastructuur is hier van groot belang.

Keramiek- en glasrestauratie

De keramiek en glasrestaurator wordt sinds 19.. opgeleid. Maar ook op dit gebied is nog steeds gebrek aan voldoende ervaring op gebied van praktijk en onderzoek. Ook binnen het ICN is er op dit moment weinig aandacht voor onderzoek op dit gebied. De invloed van het archeologische veld is hier niet te onderschatten. Veel vrijwilligers zijn hierin werkzaam, en lijmen nog steeds naar hartelust met Velpon. Vooral bij glas en keramiekrestauratie en bij textielrestauratie heeft het hobbyisme en de link met het "good housekeeping" een negatieve uitstraling op het beroep.

Meubelrestauratie

De meubelrestauratie heeft een zeer lange traditie, vanuit de kunsthandel is hier altijd een zeer grote vraag naar geweest. Doordat het gebruik van het meubel vaak uitgangspunt is in de handel is de ethische benadering van het beroep niet sterk ontwikkeld. Ook de noodzaak tot onderzoek wordt om die reden sterk in twijfel getrokken. In Amsterdam en in Rotterdam worden aan het Hout en Meubelingscollege jaarlijks rond de 30 restauratoren op MBO niveau opgeleid, dit is natuurlijk ook van invloed op het imago van de meubelrestaurator.

Schilderijenrestauratie

Van alle restauratiedisciplines kent de restauratie van schilderijen de langste traditie en ontwikkeling. In de negentiende eeuw geworden tot een zelfständig beroep, is het tegenwoordig uitgebouwd tot een specialisme met verschillende subspecialismen. Enerzijds kunnen deze zijn gecategoriseerd naar de aard van de drager, de belangrijkste zijn: doek, paneel, metaal en glas. Anderzijds kunnen ze samenhangen met (kunst)historische perioden met daarbij behorende specifieke kunsttechnologische kenmerken, bijvoorbeeld de 15de-eeuwse Vlaamse primitieven, Italiaanse temperaschilderkunst, 17de-eeuwse Hollandse olieverfschilderkunst, Impressionisten of hedendaagse schilderkunst.

Historische binnenruimten

Als terrein van conservering en restauratie is de historische binnenruimte niet een nieuw aandachtsgebied. Met name in Engeland en Duitsland bestaan gespecialiseerde organisaties die zich hierop richten, te denken valt aan de Denkmalpflege, National Trust en English Heritage. In Nederland krijgt de binnenruimte binnen de Monumentenzorg pas recentelijk de gepaste aandacht. Het zal duidelijk zijn dat in de binnenruimte verschillende restauratiedisciplines hun werkterrein vinden. Zo zullen restauratoren van schilderijen, papieren behangsels, goudleer, stucwerk, steensculptuur en houten decoraties elkaar in het historische interieur ontmoeten. Het als kunsthistorische eenheid benaderen van de binnenruimte ('Gesamtkunstwerk'), ook in relatie tot de architectuur, vergt een specialist die als restaurator is opgeleid en een brede kennis heeft van de cultuurhistorische context, de toegepaste technieken en materialen in hun onderlinge samenhang en de verschillende restauratiedisciplines die voor het behoud ervan zorg moeten dragen.

Moderne Kunst

Restauratie van moderne kunst is een jonge discipline. Een duidelijk onderscheid moet worden gemaakt tussen de 'meer traditionele' moderne kunst, zoals de schilderkunst uit de 19de en begin 20ste eeuw, en de naoorlogse moderne kunst die wordt getypeerd door het loslaten van alle conventies op het gebied van techniek en materiaalgebruik. Voor de eerste categorie hebben van oudsher restauratoren zorggedragen die zijn opgeleid als schilderijenrestaurator. Voor de tweede categorie worden in het buitenland restauratoren opgeleid binnen verschillende restauratiedisciplines, bijvoorbeeld binnen de specialisatie van de zogenaamde 'object conservation'. Kennis van een veelheid aan materialen, kunsttechnieken en ideeën, die in tegenstelling tot de traditionele kunst hier vaak binnen één kunstwerk aanwezig kunnen zijn, is een vereiste. Restauratoren die zich met deze discipline bezighouden kunnen geen specialist zijn in ieder aspect of ieder restauratietechniek betreffende de moderne kunst. Zij zullen veel meer een 'probleemoplosser' moeten zijn die in overleg met andere deskundigen tot een behandelingsvoorstel komt. Daarbij speelt de ontrafeling van de kennis van het kunstwerk en de bedoeling van de kunstenaar een essentiële rol. Een belangrijke ontwikkeling binnen de discipline is dan ook de consultatie van de kunstenaar middels interviews.

5.2.6 Ontwikkelingen in de toekomst

De ontwikkeling van het vak binnen de eigen landsgrenzen kan niet los worden gezien van de internationale ontwikkelingen, zeker daar door vrij economisch verkeer deze grenzen steeds vager worden. Het beroep restaurator is een onbeschermd beroep, restauratoren zijn verschillend georganiseerd en over wenselijke opleidingsniveaus wordt binnen diverse kringen uitvoerig gedebatteerd. Er bestaan ook grote verschillen in organisatie van het onderwijs met name tussen de Angelsaksische landen met een BA en MA systeem en het wetenschappelijk onderwijs in de rest van Europa.

Binnen musea, archieven en bibliotheken zijn veel papier en boek restauratoren werkzaam, vrij weinig van hen hebben een eigen bedrijf. Voor de andere restauratiedisciplines waartoe het ICN opleidt is het juist andersom, en zijn er maar heel weinig structurele banen binnen de instellingen.

Voor schilderijenrestauratie geldt dat in het verleden bepaalde restauratietechnische behandelingen en ethische benaderingen vaak per land verschillend zijn geweest. De laatste decennia komt hier verandering in door de verbetering van internationale betrekkingen, de groeiende behoefte aan

beroepsbescherming en het hanteren van universeel geldende ethische codes. Niet in de laatste plaats wordt dit bevorderd door de optimalisering van kennisoverdracht middels publicaties en conferenties. Samenwerking met andere vakgebieden zoals de kunstgeschiedenis en de natuurwetenschappen en met name de integratie van elkaars kennisgebieden en expertise hebben geleid tot een verregaande interdisciplinariteit. Het kunsttechnologisch en natuurwetenschappelijk onderzoek in relatie tot vragen betreffende het maakproces van het schilderij evenals met betrekking tot de oorzaken en fenomenen van veroudering en degradatie, is binnen deze kunstdiscipline het verst ontwikkeld.

Vooralsnog bestaan er geen opleidingen die zich integraal richten op het onderzoeken, conserveren en restaureren van de historische binnenruimte op een wijze zoals dat in Maastricht gebeurt. Hier staat de behandeling van het interieur als deel van de architectonische eenheid voorop, terwijl elders restauratoren vaak worden opgeleid in één bepaalde discipline, bijvoorbeeld schilderijen of wandschilderingen en zich pas daarna toeleggen op het interieur. Deze kijk op het vak is actueel en loopt in de pas met recente internationale ontwikkelingen die zijn gebaseerd op een wetenschappelijke benadering van onderzoek en behandeling van de binnenruimte. Diepgaand bouwhistorisch onderzoek, onderzoek naar kleur, functie en functieverandering evenals de invloed van het klimaat worden noodzakelijkerwijze aan elkaar gekoppeld en zijn onlosmakelijk verbonden met conservering en restauratie.

De opzet van een complete studierichting Moderne Kunst in Maastricht, met vanaf de eerste dag onderwijs georganiseerd rondom het moderne kunstvoorwerp, is nieuw. De opleiding richt zich op driedimensionale hedendaagse kunst die is gemaakt van niet-traditionele materialen. Gezien de enorme 20ste eeuwse kunstproductie en het probleem van het relatief snelle verval als gevolg van het experimenteren met vaak incompatibele materialen die bovendien niet stabiel zijn, is wereldwijd een tekort aan specialisten op dit terrein.

Binnen de restauratie zijn nationaal en internationaal verschillende algemene tendensen zichtbaar:

- meer internationale samenwerking: uitwisseling van kennis, normering, kwaliteitscontrole door middel van internationale visitatie
- in plaats van aandacht voor het individuele object uit grotere collecties worden conservering en restauratie meer gericht op het geheel van de desbetreffende collecties
- een verdergaande specialisatie binnen de restauratiedisciplines
- professionalisering van 'nieuwe' specialisaties
- groeiende mobiliteit van restauratoren: met het wegvallen van de grenzen is de mobiliteit van de arbeid toegenomen
- meer uitbesteding van werkzaamheden, waardoor meer restauratoren zich zelfstandig zullen vestigen
- meer bewustzijn bij conservator en restaurator dat de bij hun aanwezige kennis complementair is.

5.3 Collectiebeheerder

5.3.1 Definitie

De collectiebeheerder is de functionaris in het museum die belast is met de preventieve conservering.

5.3.2 Wettelijk kader

Afgezien van de algemene wet- en regelgeving die geldt voor musea is er geen specifiek wettelijk kader voor binnen musea werkende conserveringsmedewerkers. Wel hebben zij, meer dan de meeste andere medewerkers, te maken met de ARBO-wet.

Musea die lid zijn van de ICOM of de NMV onderschrijven de gedragscodes van deze organisaties. Als werknemers zijn alle conserveringsmedewerkers dus gehouden aan deze codes. Daarnaast kunnen zij ook individueel lid zijn van ICOM. De gedragscodes geven een algemeen kader van taken en verantwoordelijkheden. In Nederland is er geen specifieke gedragscode voor conservering, maar er is sterke verwantschap met de taken restauratie en conservering. De beroepscode(s) op het gebied van restauratie zijn ook in hoge mate relevant voor het gebied van de conservering.

5.3.3 Inhoud

Het werkveld van de collectiebeheerder wordt aan de ene kant begrensd door dat van de veiligheidsmanager en aan de andere kant door dat van de restaurator. Waar die grenzen liggen verschilt in de praktijk vaak per museum.

Conservering valt in twee onderdelen uiteen: preventieve en actieve conservering. *Preventieve conservering* is het geheel van maatregelen en handelingen dat erop gericht is een zo optimaal mogelijke omgeving te scheppen voor het bewaren en tentoonstellen van voorwerpen, met het doel verval zoveel mogelijk te verhinderen of te vertragen. *Actieve conservering* is het geheel van maatregelen en handelingen aan het object met het doel geconstateerd verval van een voorwerp te verhinderen of te vertragen.

Tot de kerntaak van de collectiebeheerder behoort de preventieve zorg voor de voorwerpen en de collecties. Hij stelt ten behoeve van deze zorg een plan op, waarin de conserveringsbehoefte op korte en lange termijn is vastgelegd. Dit omvat de controle over en de wijze van verbetering van de omgevings-condities waaronder de voorwerpen worden bewaard, gehanteerd, gebruikt en getransporteerd. Dit geldt zowel intern in de instelling zelf als extern in het geval van bruiklenen. Tevens houdt dit de controle in over de wijze waarop de voorwerpen zelf worden gehanteerd en gebruikt. De controle omvat in detail de klimaatbeheersing (beheersing van temperatuur, relatieve vochtigheid, lichtniveau, trillingen, luchtkwaliteit en ventilatie), ongedierte en schimmelbestrijding, depotinrichting, opbouw en afbraak van tentoonstellingen, verpakking en transport, conditie van de objecten in de eigen instelling en de bruiklenen. De collectiebeheerder rapporteert aan en adviseert in zake conservering de directie.

klimaatbeheersing

- De collectiebeheerder draagt zorg voor het continue meten van temperatuur en relatieve vochtigheid en archiveert de meetgegevens.
- De collectiebeheerder stelt in en onderhoudt de vereiste apparatuur zoals be- en ontvochtigers. In het geval van air-conditioning houdt hij toezicht op een correct functioneren.
- De collectiebeheerder meet waar nodig de verlichtingssterkte en het UV-aandeel van het licht. Hij neemt maatregelen om de verlichtingssterkte en het UV op het gewenste niveau te brengen door middel van het installeren van de juiste lichtapparatuur, het aanbrengen van zonwering en UV-absorberende materialen.

- De collectiebeheerder stelt de apparatuur voor ventilatie en luchtverversing af en onderhoudt deze.
- De collectiebeheerder neemt maatregelen indien de apparatuur ongewenste trillingen veroorzaakt.
- De collectiebeheerder stelt een inspectierapport op van het gebouw ten behoeve van de klimaatbeheersing en doet aanbevelingen voor bouwfysische aanpassingen van het gebouw.

Ongedierte en schimmelbestrijding

- De collectiebeheerder stelt een 'integrated pest control' plan op.
- De collectiebeheerder controleert de aanwezigheid van insecten door middel van het zetten van vallen. Hij determineert of laat determineren gevangen insecten en bepaalt hun schadelijkheid.
- De collectiebeheerder zet bij een geconstateerde insectenplaag de strategie uit voor bestrijding. Hij voert deze uit of geeft opdracht aan daartoe gespecialiseerde firma's.
- De collectiebeheerder voorkomt insectenplagen door er op toe te zien dat de juiste hygienische maatregelen worden genomen, schuilplaatsen voor insecten onaantrekkelijk worden gemaakt door onder meer kieren te dichten, vogelnesten te verwijderen etc.
- De collectiebeheerder inspecteert de ruimten en neemt dusdanige maatregelen dat knaagdieren geen toegang hebben.
- De collectiebeheerder constateert het voorkomen van schimmel, spoort de oorzaak op en schakelt ter bestrijding de juiste specialisten in.

Depotinrichting

- De collectiebeheerder plant de indeling van het depot en informeert zich over de diverse hang-, schuif- en ladenkasten en materialen te gebruiken voor ondersteuning.
- De collectiebeheerder is verantwoordelijk voor het aanbrengen van inventarisnummers op, het toekennen van een standplaats aan, het ophalen en weer terugzetten van de objecten.
- De collectiebeheerder regelt de toegang tot het depot, bijvoorbeeld middels een pasjessysteem.
- De collectiebeheerder vervaardigt gepaste steunen voor de objecten.

Tentoonstellingen

- De collectiebeheerder controleert of de gebruikte materialen bij het opzetten van een tentoonstelling veilig voor de objecten zijn.
- De collectiebeheerder houdt toezicht op de tijd die nodig is om aangebrachte verf te laten uitwasemen tot een veilig niveau van emissie is bereikt.
- De collectiebeheerder houdt toezicht op het plaatsen van vitrines en richt deze in.
- De collectiebeheerder meet het lichtniveau en het UV-gehalte van het licht en past zonodig de verlichting aan het gewenste niveau aan.
- De collectiebeheerder draagt er zorg voor dat bij afbraak van de tentoonstelling de objecten veilig worden ingepakt en ter bestemde plekke worden vervoerd.

Verpakking en transport

- De collectiebeheerder houdt toezicht op het transportklaar maken van de objecten.
- De collectiebeheerder kiest de verpakkingsmethode uit passend bij de wijze van transport (intern/extern, auto, vliegtuig). Hij selecteert de verpakkingsmaterialen op het vermogen schokken en trillingen op te kunnen vangen en op emissie van schadelijke stoffen.
- De collectiebeheerder neemt maatregelen voor het constant houden van de klimatologische omstandigheden.
- De collectiebeheerder controleert of de registratie, documentatie en toestandsbeschrijvingen van de objecten in orde zijn.
- De collectiebeheerder regelt de benodigde transportpapieren en maakt afspraken met de transporteur.
- De collectiebeheerder begeleidt of houdt toezicht op het transport van bruiklenen.

5.3.4 Basis- en specifieke startkwalificaties

Kennis

- De collectiebeheerder heeft een uitgebreide materialenkennis, zowel wat betreft de objecten als de materialen die gebruikt worden ten behoeve van tentoonstellingen, opslag en transport.
- De collectiebeheerder heeft kennis van de technieken waarmee de objecten zijn vervaardigd.
- De collectiebeheerder heeft de basiskennis van (kunst)geschiedenis, stijlleer en ornamentenleer.
- De collectiebeheerder heeft kennis van de museologie.
- De collectiebeheerder heeft de basiskennis van degradatieverschijnselen.
- De collectiebeheerder heeft een basiskennis van sterkteleer met het oog op het juist hanteren van de objecten.
- De collectiebeheerder heeft een gedegen kennis van klimatologie.
- De collectiebeheerder heeft een basiskennis van bouwfysica.
- De collectiebeheerder heeft een basiskennis van biologie met het oog op het herkennen van schadelijke insecten en schimmels.
- De collectiebeheerder weet hoe een conserveringswerkplaats moet worden ingericht en hoe aan geldende voorschriften moet worden voldaan.
- De collectiebeheerder heeft een basiskennis van natuurwetenschappelijke onderzoeksmethoden die voor conserveringsonderzoek worden toegepast.
- De collectiebeheerder kent de in de instelling toegepaste registratiemethoden.
- De collectiebeheerder kent de veiligheidsvoorschriften. Hij kent de noodzaak van een calamiteiten-plan.

Inzicht

- De collectiebeheerder heeft het inzicht om schade aan objecten te herkennen.
- De collectiebeheerder heeft inzicht in de sterke en zwakke punten van objecten.
- De collectiebeheerder heeft inzicht in de ethiek van het restaureren.
- De collectiebeheerder heeft inzicht in de eigenschappen van het gebouw.
- De collectiebeheerder heeft inzicht in de logistiek.
- De collectiebeheerder heeft inzicht in het collectieplan van de instelling, waarvan het conserverings-plan deel van moet uitmaken.
- De collectiebeheerder heeft inzicht in management.

Vaardigheden

- De collectiebeheerder is in staat de objecten zodanig te hanteren dat rekening wordt gehouden met de zwakke punten van het te hanteren object.
- De collectiebeheerder is in staat een inspectierapport van het gebouw op te stellen. Hij is in staat de bouwkundige oorzaken van problemen op te sporen. Bijvoorbeeld de ongewenste vochtbronnen.
- De collectiebeheerder is in staat klimaatapparatuur te bedienen, te onderhouden en te ijken. Hij is in staat de resultaten te interpreteren.
- De collectiebeheerder is in staat in teamverband te werken.
- De collectiebeheerder is in staat leiding te geven aan behoudsmedewerkers en depotbeheerders.
- De collectiebeheerder is in staat een goede werkplanning te maken. Hij is in staat hierover met medewerkers te communiceren.
- De collectiebeheerder is in staat zich mondeling en schriftelijk goed uit te drukken.
- De collectiebeheerder is in staat een calamiteitenplan op te stellen.

Attitude

- De collectiebeheerder laat zich leiden door zijn beroepsethiek.
- De collectiebeheerder benadert de objecten met respect. Hij neemt de tijd om te overleggen welke de beste methoden voor hanteren en opslag van de objecten zijn, die hij onder handen heeft.

- De collectiebeheerder heeft de bereidheid zich voortdurend bij te scholen, kennis te nemen van de nieuwste inzichten, vaksymposia en beurzen te bezoeken.

5.3.5 Specialismen

Binnen het takenpakket van een collectiebeheerder kunnen verschillende accenten liggen. Er is geen vast patroon. Een herkenbaar profiel is dat van depotbeheerder.

5.3.6 Ontwikkelingen

In de nabije toekomst valt een verdere specialisatie van functies in culturele instellingen te verwachten. Met het Deltaplan is de nieuwe functie van behoudsmedewerker geïntroduceerd. Dit is een functie op MBO-2 niveau. Evenals de reeds bekende functie van depotbeheerder zijn dit praktische functies. De collectiebeheerder krijgt zodoende meer de taak processen aan te sturen en leiding te geven. Met name in middelgrote musea is de ontwikkeling om dit uit te strekken tot het takengebied van registratie en documentatie.

5.4 Registrator

5.4.1 Definitie

Onder registratie wordt verstaan het beheer en toegankelijk maken van informatie betreffende objecten in een cultuurbeherende instelling. Alsmede het administratief ondersteunen van verwerving- en afstotingsbeleid, standplaatsbeheer, bruiklenen, transport en verzekeringen, conditie en restauratiegegevens.

5.4.2 Wettelijk kader

Afgezien van de algemene wet- en regelgeving die geldt voor musea is er geen specifiek wettelijk kader voor binnen musea werkzame registratoren. Wel zijn de Wet op Persoonsregistratie en het auteursrecht van toepassing op onderdelen van de uitvoering van de taken.

Musea die lid zijn van de ICOM of de NMV onderschrijven de gedragscodes van deze organisaties. Als werknemers zijn registratoren dus gehouden aan deze codes. Daarnaast kunnen registratoren ook individueel lid zijn van ICOM. De gedragscodes geven een algemeen kader van taken en verantwoordelijkheden. In Nederland is er geen specifieke gedragscode voor registratoren. Wel wordt binnen de nationale en internationale organisaties van registratoren (resp. SIMIN en CIDOC) erg veel aandacht besteed aan standaardisering van procedures en terminologie.

5.4.3 Inhoud

De registrator beschrijft op uniforme wijze en legt in beeld vast (of laat vastleggen) bestaande en nieuw verworven collectievoorwerpen met behulp van handmatige en/of geautomatiseerde systemen. Hij organiseert en selecteert de gegevens op een dusdanige manier dat deze op een bruikbare wijze ter beschikking komen ten behoeve van andere functionarissen in de culturele instelling. Hiertoe ontwikkelt hij of maakt gebruik van een reeds bestaand registratiemodel. Hij treft maatregelen dat (delen van) gegevens niet toegankelijk zijn voor onbevoegden.

Specifiek gaat het om de volgende taken en verantwoordelijkheden:

- De registrator is verantwoordelijk voor het vastleggen en toegankelijk maken van voorwerpbeschrijving, conditie- en behandelingsrapporten. Hij legt de regels voor de omgang met objecten vast.
- De registrator kent aan de objecten een inventarisnummer en een (permanente of tijdelijke) standplaats toe en bewaakt deze.
- De registrator stelt bruikleenovereenkomsten op. Hij voert de administratieve afhandeling van in en uit gaande bruiklenen uit. Hij coördineert de gehele bruikleenprocedure en regelt hierbij de verzekering, transport en de douanedocumenten.
- De registrator stelt contracten op bij schenkingen, waarbij recht wordt gedaan aan alle partijen. Hij draagt er zorg voor dat dit overeenkomstig de doelstelling van de culturele instelling wordt uitgevoerd en voldoende juridische bescherming aan de instelling biedt.
- De registrator houdt toezicht op het naleven van copyright. Hij voert de noodzakelijke stappen uit ter verkrijging van reproductierechten en hieruit voortvloeiende gelden.
- De registrator draagt er zorg voor dat informatie betreffende de collectie toegankelijk wordt voor het publiek in zoverre er geen embargo op deze informatie of onderdelen hiervan rust.
- Indien de instelling geen aparte functionaris voor informatiebeheer kent, inventariseert de registrator de gebruikers van informatiesystemen en de eisen die hieraan worden gesteld. Hij analyseert de informatiestromen, past nieuwe ontwikkelingen toe, informeert de gebruikers en controleert of de installatie aan de gestelde specificaties voldoet.

5.4.4 Basis- en specifieke startkwalificaties

Kennis

- De registrator heeft kennis van de door de instelling gehanteerde handmatige en/of geautomatiseerde registratiemethoden volgens nationale en internationale normen.
- De registrator heeft kennis van thesaurusbouw.
- De registrator heeft recente kennis van computersystemen.
- De registrator heeft kennis van informatie management en data-processing.
- De registrator heeft kennis van de nieuwste methoden van beeldopslag.
- De registrator heeft kennis van netwerken en samenwerkingsprojecten. Hij kent de (inter)nationale organisaties op zijn vakgebied.
- De registrator heeft kennis van preventieve conservering, inclusief het hanteren van objecten en opslagmethoden.
- De registrator heeft voldoende juridische kennis betreffende zaken de collectie aangaande. In het bijzonder heeft hij kennis van auteursrecht en copyright.
- De registrator heeft kennis van verzekeringen.
- De registrator heeft kennis van verpakkingen en transport.

Inzicht

- De registrator heeft inzicht in de collectie en het collectieplan van de instelling.
- De registrator heeft inzicht in de ethiek van het verzamelen.
- De registrator heeft inzicht in het management en de organisatie van de instelling.
- De registrator heeft inzicht in de verschillende soorten informatie.

Vaardigheden

- De registrator is in staat om nauwkeurig te formuleren.
- De registrator beheerst ten minste een vreemde taal in woord en geschrift.
- De registrator is in staat om informatie te beoordelen op zijn gebruikswaarde.
- De registrator is in staat kenmerken van objecten te onderkennen en te beschrijven.
- De registrator is in staat objecten te identificeren.
- De registrator is in staat richtlijnen voor het hanteren van objecten op te stellen.
- De registrator is in staat om in teamverband te werken.
- De registrator is in staat om onder tijdsdruk te werken.

Attitude

- De registrator laat zich leiden door zijn beroepsethiek.
- De registrator heeft de bereidheid zich voortdurend bij te scholen en zich op de hoogte te houden van recente ontwikkelingen op zijn vakgebied.
- De registrator heeft de bereidheid vakbijeenkomsten bij te wonen en met vakgenoten contacten te onderhouden.

5.4.5 Specialismen

In (hele) grote musea kunnen registratoren aan bepaalde taken worden gezet, zoals het registreren van in- en/of uitgaande bruiklenen, of het registreren van nieuwe aanwinsten, e.d. Ook kan een registrator verantwoordelijk zijn voor een bepaald deel van de collectie. Afgezien dat dit (in Nederland) vrij uitzonderlijke situaties zijn, is hier niet echt sprake van specialisatie.

5.4.6 Ontwikkelingen

De ontwikkelingen op het gebied van informatiesystemen zullen er toe leiden dat de registrator zich steeds meer op dit gebied zal moeten ontwikkelen. Daarnaast is er de tendens in musea om steeds meer

gebruik te maken van interactieve multi-media. Dit kan in de nabije toekomst tot gevolg hebben dat een nieuw specialisme in de culturele instellingen zijn ingang zal doen, namelijk de functie van informatiebeheerder. De taken die aan deze functionaris zullen worden toebedeeld zijn:

- Inventariseren van gebruikers van informatiesystemen en de eisen die hieraan worden gesteld.
- Analyseren van de informatiestromen.
- Toepassen van nieuwe ontwikkelingen in de culturele organisatie.
- Informeren van de gebruikers.
- Controleren van de installatie en of aan de gestelde specificaties wordt voldaan.

5.5 Educator

5.5.1 Definitie

De educator is de functionaris in het museum die de inhoudelijkheid van het museum (zoals uitgedrukt in de collectie en de presentatie) overdraagt aan verschillende doelgroepen middels verschillende overdrachtsmiddelen

5.5.2 Wettelijk kader

Afgezien van de algemene wet- en regelgeving die geldt voor musea is er geen specifiek wettelijk kader voor binnen musea werkende educatoren. Musea die lid zijn van de ICOM of de NMV onderschrijven de gedragscodes van deze organisaties. Als werknemers zijn educatoren dus gehouden aan deze codes. Daarnaast kunnen educatoren ook individueel lid zijn van ICOM.

5.5.3 Inhoud

De inhoud van het educatieve werk in Nederlandse musea is nogal veranderd. Hielden de eerste educatoren zich vrijwel uitsluitend bezig met het geven van rondleidingen aan schoolgroepen, huidige educatoren bedienen zich van een veelheid van middelen ten behoeven van een veelheid van doelgroepen. Enerzijds gaat het om een betere aansluiting bij het specifieke leergedrag, anderzijds betreft het doelgroepen die extra aandacht behoeven omdat de vaste presentatie van de musea en de meeste van de tentoonstellingen niet aansluiten bij de fysieke en psychische mogelijkheden.

Het educatieve werk heeft zich vooral in de jaren 70 sterk ontwikkeld. In de jaren 80 leek de ontwikkeling enigszins te stagneren en vond vaak vermenging plaats tussen het educatieve werk en public relations en marketing. Ook publieksonderzoek werd meestal door educatoren uitgevoerd of geëntameerd. De uitbreiding van taken en het daarmee diffuser worden van het beroepsprofiel had te maken met de opwaardering van het educatieve werk, hetgeen tot uiting kwam in het omzetten van een Educatieve Dienst in een Afdeling Communicatie. Binnen de nieuwe Afdelingen Communicatie lijkt de educatie in engere zin weer een nieuwe impuls te krijgen. Deze impuls is niet los te zien van ontwikkelingen in het onderwijs, en het toenemend multiculturele karakter van de samenleving.

De kennis die de educator heeft van de verschillende doelgroepen, maakt hem overigens ook tot "zaakwaarnemer" van deze groepen binnen de museumorganisatie.

Onder de verschillende *taakgebieden* zijn de specifieke *beroepsactiviteiten* aangegeven:

Beleid

De educator draagt bij aan het formuleren van het beleid van de instelling en vertaalt het algemene beleid naar specifieke activiteiten voor in het beleid vastgestelde doelgroepen.

Onderwijs

De educator ontwikkelt, in overleg met betrokkenen, specifieke programma's voor het onderwijs. Dit kan variëren van het geven van rondleidingen tot het samenstellen van leskisten, van het vervaardigen van lesbrieven, werkbladen, speurtochten, enz. tot het organiseren van "levende geschiedenis" projecten. Mede door het introduceren van het "studiehuis" in het middelbare onderwijs wordt het inrichten van een documentatiecentrum voor zelfstudie een belangrijke activiteit.

Buitenschoolse activiteiten voor jeugdigen

De educator organiseert specifieke buitenschoolse activiteiten voor jeugdigen. Dit kan variëren van het vervaardigen van speurtochten e.d. voor kinderen die met hun ouders naar het museum komen, tot het organiseren van een museumclub. Een activiteit die recent populair is geworden, is het organiseren van overnachtingen in de museumzalen.

Volwassenen

De educator organiseert specifieke programma's voor groepen volwassenen. Dit kunnen groepen zijn met een speciale interesse of groepen die door culturele, fysieke en/of psychische oorzaken speciale aandacht nodig hebben.

Tentoonstellingen

De educator draagt bij aan het uitwerken van tentoonstellingsconcepten, vooral wat betreft de educatieve aspecten. Dit omvat bijvoorbeeld a.v.- en computertoepassingen, evocatieve aspecten, teksten. De educator ontwikkelt in samenhang met de tentoonstelling ook gericht educatief materiaal. De educator organiseert vaak ook eigen educatieve tentoonstellingen. Zulke tentoonstellingen kunnen de vorm aannemen van een rondreizende tentoonstelling.

Rondleidingen

De educator verzorgt rondleidingen voor allerlei groepen en/of coördineert rondleidingen die door anderen worden gegeven.

5.5.4 Basis- en startkwaliteiten

Kennis

- De educator heeft kennis van het verzamelgebied van het museum
- De educator heeft kennis van leertheorieën
- De educator heeft kennis van de specifieke mogelijkheden van het werken met voorwerpen
- De educator heeft kennis van de structuur van het onderwijsbestel
- De educator heeft kennis van de recente ontwikkelingen binnen het onderwijs
- De educator heeft kennis van de psychologie (leersstrategieën) van de doelgroepen
- De educator heeft kennis van de ter beschikking staande overdrachtsmiddelen
- De educator heeft kennis van methoden van publieksonderzoek

Inzicht

- De educator heeft inzicht in de leefwereld van de verschillende doelgroepen
- De educator heeft inzicht in de ethische aspecten van het omgaan met verschillende groepen binnen de samenleving
- De educator heeft inzicht in de collecties ten aanzien van de wijze waarop relevante kennis over de collecties kan worden overgebracht

Vaardigheden

- De educator is in staat zich in te leven in de eigenheid van iedere doelgroep
- De educator is in staat het niveau van iedere groep te bepalen en de groep op dat niveau aan te spreken
- De educator beschikt over een goede beheersing van het Nederlands (en eventueel andere talen) in woord en geschrift
- De educator beschikt over sociale vaardigheden en is in het bijzonder in staat om met groepen om te gaan
- De educator weet om te gaan met audiovisuele apparatuur
- De educator is in staat een planning te maken en een begroting op te stellen en is in staat de planning en begroting te bewaken

Attitude

- De educator laat zich leiden door zijn beroepsethiek
- De educator heeft de bereidheid zich voortdurend bij te scholen en zich op de hoogte te houden van recente ontwikkelingen op zijn vakgebied
- De educator heeft de bereidheid vakbijeenkomsten bij te wonen en met vakgenoten contacten te onderhouden
- De educator respecteert de eigenheid van iedere doelgroep
- De educator beschikt over humor en is stress-bestendig

5.5.5 Specialismen

Specialisatie komt zelden voor; de omvang van de educatieve afdeling van een museum staat dit in de meeste gevallen niet toe. Alleen in een museum met een grote educatieve staf kan specialisatie overwogen worden. In die gevallen dat er specialisatie optreedt, zien we doorgaans een specialisatie naar doelgroep. Het werken met schoolgroepen, met groepen gehandicapten of groepen met verschillende culturele/etnische achtergrond vereist verschillende kennis en vaardigheden. Het zijn gewoonlijk specifieke kennis en specifieke vaardigheden die in de praktijk worden opgebouwd. Specialisatie is ad hoc en wordt niet ondersteund door institutionele infrastructuren (opleiding, beroepsverbanden).

5.5.6 Ontwikkelingen

Het ziet er naar uit dat het educatieve werk van musea aan belang zal winnen. Het museum zal zich gedwongen zien het educatieve werk te intensiveren, door bijvoorbeeld meer te doen voor doelgroepen die tot nu toe te weinig aan bod kwamen. Dit heeft te maken met discussie rond de legitimiteit van het museum als sociaal-culturele instelling, maar ook met demografische ontwikkelingen. Een en ander zal leiden tot meer aandacht voor specialisatie.

Specialisatie zal ook inhouden dat het museum contacten zoekt met verschillende culturele groepen. Vooral ten aanzien van het educatieve werk zal men proberen te komen tot structurele samenwerking met vertegenwoordigers van diverse culturele groepen.

Stormachtige ontwikkelingen rond het Internet vormen een uitdaging voor de educator. Nieuwe mogelijkheden doen zich voor, variërend van het verstrekken van gegevens over openingstijden tot het bieden van mogelijkheden tot onderzoek van de collectie, van het beschikbaar stellen van scriptiemateriaal tot complete virtuele tentoonstellingen.

5.6 Tentoonstellingscoördinator

5.6.1 Definitie

De tentoonstellingscoördinator is de functionaris die enerzijds leiding geeft aan de voorbereiding en uitvoering van tentoonstellingen en anderzijds het tentoonstellingsinitiatief vertaalt in de geëigende tentoonstellingstaal.

5.6.2 Wettelijk kader

Een specifiek wettelijk kader ontbreekt, zowel voor de tentoonstellingscoördinator die werkt binnen een museumorganisatie als voor degene die zelfstandig werkt. Voor hen die verbonden zijn aan een museum geldt uiteraard de *Gedraglijn voor Museale Beroepsethiek*. Deze is echter weinig gedetailleerd wat betreft het tentoonstellingswerk. Een specifieke gedragscode voor tentoonstellingswerk bestaat niet.

5.6.3 Inhoud

Tentoonstellingscoördinator (ook wel: tentoonstellingsmaker of projectleider tentoonstellingen) is als zelfstandige functie betrekkelijk nieuw in musea. Vroeger werd een tentoonstelling gemaakt door een conservator die dan tevens ook projectleider was. Alleen voor hele grote tentoonstellingen had men aparte projectleiders. Verder professionalisering en specialisering in de museumwereld leidden tot een scheiding van verantwoordelijkheden. Het realiseren van tentoonstellingen kwam geleidelijk in handen van creatieve vormgevers. De toename van het aantal betrokken specialisten, vaak extern, en de noodzaak de kosten te beheersen maakte het noodzakelijk meer inhoud te geven aan de functie van projectleider als manager. De laatste tijd wordt het echter steeds belangrijker geacht dat de tentoonstellingscoördinator niet alleen een manager is, maar vooral ook de persoon die verantwoordelijk is voor de afstemming van inhoud en vorm, met andere woorden let op de communicatieve dimensie. De term tentoonstellingscoördinator dekt dan ook niet geheel de inhoud van de functie. Een adequaat alternatief is nog niet beschikbaar.

In het algemeen is de tentoonstellingscoördinator niet verantwoordelijk voor het tentoonstellingsinitiatief. Hij is wel verantwoordelijk voor het vormtechnisch en communicatief vertalen ervan. Daarnaast bewaakt hij het proces. De bewaking van de inhoud is de verantwoordelijkheid van andere leden van het team (in het bijzonder de conservator). Er zijn ook andere activiteiten die eigenlijk uitgevoerd zouden moeten worden of uitgevoerd zouden kunnen worden door specialisten, maar die soms door de tentoonstellingscoördinator zelf worden uitgevoerd. Dit geldt bijvoorbeeld fund-raising, public relations en publieksonderzoek.

Het gaat dus om twee *taakgebieden* met de navolgende *beroepsactiviteiten*:

Uitwerking en realisatie van het tentoonstellingsconcept

- Het vertalen van het inhoudelijke tentoonstellingsconcept in een communicatief concept.
- Het formuleren van de uitgangspunten van de vormgeving.
- Het uitwerken van een "story-line".
- Het initiëren van formatief publieksonderzoek.

Projectmanagement

- Leiding geven aan het projectteam
- Opstellen en bewaken van de planning
- Opstellen en bewaken van de begroting
- Onderhandelen met leveranciers
- Het initiëren van summatief publieksonderzoek

5.6.4 Basis- en startkwaliteiten

Kennis

- De tentoonstellingscoördinator is op de hoogte van de recente discussie over tentoonstellingstaal.
- De tentoonstellingscoördinator heeft kennis van de geschiedenis van het tentoonstellen.
- De tentoonstellingscoördinator heeft kennis van tentoonstellingsmaterialen en technieken
- De tentoonstellingscoördinator heeft kennis van de conserveringseisen.
- De tentoonstellingscoördinator heeft kennis van managementtechnieken.
- De tentoonstellingscoördinator heeft kennis van planningsmethoden.
- De tentoonstellingscoördinator heeft kennis van begrotingstechnieken

Inzicht

- De tentoonstellingscoördinator heeft inzicht in de betekenis van tentoonstellingen in het geheel van activiteiten van het museum.
- De tentoonstellingscoördinator heeft inzicht in het wezen van de tentoonstelling als medium.
- De tentoonstellingscoördinator heeft inzicht in de ethische aspecten van het tentoonstellingswerk.
- De tentoonstellingscoördinator heeft inzicht in de specialismen die noodzakelijk zijn bij het samenstellen van een tentoonstelling.
- De tentoonstellingscoördinator heeft inzicht in de potentiële belangentegenstellingen tussen de verschillende specialisten.

Vaardigheden

- De tentoonstellingscoördinator is in staat een tentoonstellingsinitiatief te vertalen in uitgangspunten voor vormgeving en een story-line.
- De tentoonstellingscoördinator is in staat werktekeningen te lezen.
- De tentoonstellingscoördinator is in staat een planning te maken en die te bewaken.
- De tentoonstellingscoördinator is in staat een begroting te maken en die te bewaken.
- De tentoonstellingscoördinator is in staat onderhandelingen te voeren met leveranciers.
- De tentoonstellingscoördinator is in staat een tentoonstellingsteam aan te sturen. Eventueel is hij in staat een deel van de taken zelf uit te voeren.
- De tentoonstellingscoördinator is in staat eventuele belangentegenstellingen tussen de specialisten binnen het projectteam te overbruggen.
- De tentoonstellingscoördinator is in staat leiding te geven
- De tentoonstellingscoördinator is in staat in teamverband te werken.

Attitude

- De tentoonstellingscoördinator laat zich leiden door zijn beroepsethiek.
- De tentoonstellingscoördinator is stress-bestendig.
- De tentoonstellingscoördinator is bereid zich voortdurend op de hoogte te blijven houden van nieuwe materialen en technieken

5.6.5 Specialismen

Er is geen sprake van structurele specialisatie.

5.6.6 Ontwikkelingen in de toekomst

- Toename van het belang van het communicatieve aspect van tentoonstellingen.
- Voortzetting van externe specialisatie, d.w.z. samenwerking met steeds meer externe specialisten, dus hogere eisen aan procesbeheersing.
- Steeds meer tentoonstellingen zijn samenwerkingsprojecten tussen verschillende musea. Tentoonstellen moeten zodanig gebouwd worden dat zij makkelijk op twee of meer plaatsen weer opgebouwd kunnen worden.

- Er zullen steeds hogere eisen gesteld worden aan de conserveringscondities.
- Musea komen steeds meer in een concurrentiepositie ten opzichte van paramuseale en commerciële instellingen. Het publiek stelt hogere eisen aan de vormgeving.

6 Literatuur

Foley, K. & S. Scholten (1998) *FULCO. A framework of competence for conservator-restorers in Europe* (ICN, Amsterdam)

Gedragslijn voor Museale Beroepsethiek (Nederlandse Museumvereniging, Amsterdam 1991)

Glaser, J. & A. Zenetou (1996) *Museums: a place to work. Planning museum careers* (Routledge, London)

Mensch, P. van red. (1989) *Professionalising the muses* (AHA Books, Amsterdam).

Merriman, N. (1998) 'Conservatoren: een bedreigde mensensoort?', *Museumvisie* 22 (1): xi-xvi.

Plaisier, K. & C. van Katwijk (1994) *Voorbeelden van functies in musea en indicaties van functieniveaus* (NMV, Amsterdam)

Restaurator: een profiel van het beroep (VeRes/ICN, Amsterdam 1998)

Standards of occupational competence. Developing potential - achieving success (Museum Training Institute, Bradford 1995)

Teather, L. & J. Harvie (1998) *Museum Job Shifts. A fieldbook for museum career planning and the development of a community of learners for museums* (Canadian Museums Association, Ottawa)

The workforce of the future. Competencies for the Canadian museum community (Canadian Museums Association, Ottawa 1997)

The workforce of the future. Competencies for the Canadian museum community. Supplement: Profiles for functional competencies (Canadian Museums Association, Ottawa 1998)

Vogt, A. (1994) 'Professionelle Museumsarbeit/-pädagogik - ohne "Berufsbild"?', *Informationen des Sächsischen Museumsbundes* (8): 54-61.

Waidacher, F. (1993) *Handbuch der Allgemeinen Museologie* (Wien-Köln-Weimar) 'Personalstruktur', pp. 619-632.

Weil, S. (1990) 'Rethinking the museum. An emerging new paradigm', in; S. Weil, *Rethinking the museum and other meditations* (Smithsonian Institution Press, Washington) 57-65.

P. van Mensch: Bibliography Ethics in museology
<http://www.xs4all.nl/~rwa/ethicsI.htm>
 met links naar gedragscodes en UNESCO conventies

P. van Mensch: Professionalism and museology
<http://www.xs4all.nl/~rwa/boek09.htm>